

La bella Venezia.

V.

Riva degli Schiavoni.

Kam zopet bežite čez morsko plan
nešteti valovi, nemirni?
O kdaj se zazibate v sladki san,
v nemoteno spanje ob uri večerni?

Počitek neznan,
vekovit je vaš dan,
neutrudno hitite čez morsko ravan.

„Neutrudno hitimo do severnih skal,
do juga cvetočih, razkošnih obal.
Mi brzi vsi, lahkokrili
smo vztok in zapad poljubili.

Naš dom je brezmejno obzorje,
naš otec, naš otec — vihar.
In majka globoko je morje,
Neptun sivolasi naš car.“

Kot sladke sanje: opojni ste,
kot misli moje: brezbrojni ste,
kot moje srcé: nepokojni ste.

Ej kmalu, kmalu vihar bo vstal,
 ej to bo divji bahanal!
 Pa vas bo bičal, pa vas bo gnal
 daleko, daleko preko lagun
 vaš car, sivolasi Neptun! —

VI.

Pomlad na otoku Lido.

Ili Vesna čarodejka, sladki san,
 devojka lahkokrila, cvetonosna,
 v ljubezni ti žarijo lica rosna,
 budilka ti, v preporodni dan.

In dala poljub je gozdovom,
 da spet so zeleneli,
 in dala poljub je valovom,
 da spet so zašumeli,
 in dala poljub je vrtovom,
 da spet so zacveteli.

Vse drami, vse mami
 in cvetje trosi z rokami,
 ej, konec je, konec prokletstva!
 Pomlad je tu, a tam za gorami
 zlokobna starka na sever hiti
 in jezno dviga studene pesti,
 pa zapušča razpala kraljestva.

Fran Valenčič.

Izza kongresa.

Zgodovinski roman. Spisal dr. Ivan Tavčar.

Drugo poglavje.

Parizar se šteje prvak izmed voz,
Štongrajtar si misli, on prvi je mož! —

Z navadnim voznikom on skupaj ne je,
Logatčan in on, to že skupaj ne gre.

Tud birtnja mu streže, kar more in zna,
In kakor gospodu kosilce ravna.

Domačih jedil pa štongrajtar ne je,
Saj on kot grofiček jih jesti ne sme.

Lenček: Štongrajtar - Falot.

„oj, štonglajtar! Hoj, Urban! Počakaj no!
Štonglajtar, lej ga no!“

Tako je klical možak, ki je drugi dan po dogodkih prvega poglavja gazil blato čez Dunajsko cesto tik špitalske cerkve. Belopikasta obleka in nekaj orodja, katero je nosil v rokah, je pričalo o njegovem zidarskem stanu. Tisti, kateremu so veljali zgorajšnji klici, je hodil onostran ceste. Bil je to mož visoke postave, mož obširnega trebuha in na obrazu mu je silila mast takorekoč izpod vsake kosti. Širok mu je bil obraz kakor rešeto. Dasi je precej zeblo, je bil poštenjak le lahko opravljen. Na glavi je nosil majhen kastorček, da je bil videti kot kronan kralj v pratiki. Ošaben pa je bil bolj nego vsi kralji v tedanji Evropi. In ta ošabnost mu je zevala izmed vsake gube obširnega obraza in kazala se je v vsakem koraku težkega telesa.

Ko oni ni ponehal klicati, je ta obstal, se postavil široko na obe nogi ter potisnil tolste roke v globoke svoje žepe. Pri tem je ravnal tako, da je na vsaki strani iz irhastih hlač gledal samo en prst. To je tisti, na katerem je nosil težke, obroču podobne srebrne prstane. V vsej svoji samozavesti je tako stal ter se oziral po slamnatih strehah in po nizkih hišicah okrog sebe:

„Hoj, štonglajtar! Urban! Vraga, saj nisi gluhi!“ je kričal Martin Topolščak, zidar iz Kravje doline, ko je pregazil ulico ter obstal

pred debeluharjem. Le-temu pa je prešinilo obraz nepopisno zaničevanje in kar zarohnel je:

„Ne rjovi tako! Ali mora vsak človek vedeti, da se tikava! Hudimana!“

„O Urban, ne bodi no tak!“ je odgovoril Topolščak ponižno. „Saj sva vendar krave skupaj pasla doma na Gorenjih brdih, na Žlebedrovi gmajni!“

In zidarček je pri tem prijazno in zaupljivo gledal proti rojaku, prav kakor da mu je storil največje veselje, če ga je spomnil, da sta skupaj krave pasla na Gorenjih brdih v Poljanski dolini. A Urban Pintar, dasi rojen v leseni Mrakovi koči na Gorenjih brdih, si je vedel na svetu pomagati in — po njegovem zanj edino merodajnem mnenju — je splezal na lestvici človeške družbe tako visoko, kakor iz Mrakove kočice nihče ne, niti pred njim niti za njim. Bil je tedaj sloveč „štonglajter“ v Andreja Smoleta sloveči spedijski trgovini ljubljanski. Da tak mož ni bil posebno vesel znanja z navadnim zidarčkom iz Kravje doline, je seveda naravno. Vsaj po Urbanovem mnenju je bilo tako, in to mnenje je bilo za Smoletovega štonglajtarja edino merodajno. Srepa je gledal in osorno odgovoril: „Ne vidim rad, če se vpije nad mano po cestah!“

„Oj, kaj boš visok, Urban“, je tarnal oni, „kaj boš visok! Navsezadnje umrjemo vsi in oče nebeški nas bo sodil!“

„Ne lajaj no! Boga zahvali, da te sploh poznati hočem! Če pa češ kaj govoriti z mano, pojdiva k Piškotu!“

Pivnice so za vsakega pripovedovalca največjega pomena. Že Valter Scott, velikan med pripovedniki, je izpregovoril o tem pametno in resnično besedo. Nikomur se torej ne bode videlo čudno, ako trdimo, da bi tudi naša pripoved brez pivnic ne mogla izhajati. V kongresni dobi so bile ljubljanske pivnice nekako zrcalo življenja in razmer v mestu. Istotako kakor so še dandanes. Kongresna Ljubljana je imela precejšnje število imenitnih gostilen. Različni sloji tedanje ljubljanske družbe so se shajali v svojih posebnih gostilnah: mesarji in ribiči večinoma pri „Židanu“ na Poljanah, „boljša“ družba pa je imela svoj stan pri „Deteli“ za frančiškansko cerkvijo. Obrtniki, pred vsem vozniki, so taborili v gostilni „mamke Jerebovke“ na Dunajski cesti. Po domače se je reklo tej pivnici pri Piškotu. Ali radi tega, ker je mamka gostilničarica vedela pripravljati izborne piškote, ne vemo; o tem nismo mogli iz virov ničesar zanesljivega izvedeti. V gotovih krogih je bila Piškotova gostilna zelo sloveča. Nahajala se je na mestu, kjer stoji dandanes nekdanj Tavčarjeva hiša

Tičala je v pritličnem, s slamo kriterem poslopju, katerega so se prijemale dolgi hlevi, segajoči do sedanje Medijatove hiše. Da zadnja ni imela današnje podobe, si lahko mislimo.

V Piškotovo gostilno je torej krenil Urban Pintar, ker se je sramoval govoriti sredi ulice z navadnim zidarjem. Na levo iz veže so bili prostori za bolj preproste pivce, na desno pa je bila manjša soba za bolj odlične goste. Niti trenotek se „štonglajtar“ ni pre-mišljajal, kam mu je vstopiti. Vstopil je seveda v sobo za bolj odlične goste. Na levo so popivali vozniki nižje vrste, konjski hlapci in drugi taki ljudje, na katere je Urban nekako tako navzdol gledal, kakor bi lahko, ako bi hotel, Oče nebeški gledal na nas umrjoče, ki gomazimo po zemlji globoko pod njegovimi nogami.

„Tu pri vratih sedi! Ti že ukažem kaj prinesiti!“ je izpregovoril Urban, stopivši v sobo. Martin Topolščak se je usedel prav tik vrat k mizi, ki ni bila niti pogrnjena. Oni pa se je pomaknil prav zgoraj k veliki, s črnim, svetlim platnom prepreženi mizi pri oknu in težko svoje telo je posadil v pleten koš, da je kar zaječal pod njim. —

Komaj je sedel, je že zarjul: „No, ali še vse spi danes? Že vidim, da bo treba kam drugam se preseliti. Pri Piškotu niso ljudje za nič, prav čisto za nič! He, a bo kaj?“

Pri tem je usekal z roko po črni mizi, da se je kar čumnata pretresla. Odprla so se vrata pri kuhinji in skoraj brez sape se je privalila v sobo mati Piškotinja s potnim obrazom, da so ji kar kaplje lezle po svetlem licu.

„Ne zamerite, gospod Urban!“ je hitela, „ne zamerite! Mast sem imela pri ognju, pa je nisem mogla takoj odstaviti! Kaj pa ukažete, gospod Urban? So klobasice, krvave in riževe! Je rajželjček! Ali pa morda telečji hlebček, rumenkasto zapečen, gospod Urban? Pred kosilom je dobro kaj založiti, čemu nam je pa Bog želodec ustvaril? Ali klobasice? ali rajželjček? ali hlebček? Pa poliček bržanke, kaj ne?“

Že je brskala po omarici, kjer so stale steklenice in kozarci. „Poliček bržanke, kaj ne, gospod Urban?“

„Prinesi je!“ — gospod Urban je namreč vsako oštirko tikal, če je pri njej jedel in pil za svoj denar — „prinesi je! Rečem ti pa, da mi Piškotova bržanka tako preseda kakor konju gnojnica, v kateri leži. Po meni od same žeje vse gori! Pa ni čuda, če se za človeka nihče ne zmeni! Prav kakor bi človek nič denarja ne imel, hudiča in hudiča!“

Posegel je v globoki žep, prinesel iz njega celo perišče svetlih srebrnjakov ter jih usul po mizi, da je zažvenketalo in zableščalo. Eden je zdrknil črez mizo ter se kotalical po deskah v kot.

„Jehta! jehta!“ je zagnala mamka in prihitela, da bi ga pobrala.

„Pusti!“ je zarohnel, „naj ga ima dekla, kadar pometa! Saj tako vem, da strada pri tebi. Prinesi bržanke in telečji hlebček! Vas že navadim, da ne boste spale, Piškotove babnice!“

Oštirka je nekaj stokala, nekaj jecljala. Nato je odhitela v kuhinjo, pogoltnila svojo jezo, ker jo je ravno pogoltniti morala. Marjeti Jerebici, Piškotovi materi, niso bile vseč Urbanove ošabne besede, a vseč so ji bili njegovi srebrnjaki in prenesla bi bila še kaj občutnejših, nego bi bila dopustila, da bi jih bil štonglajtar zanašal k sosedu, čigar malo hišico je imel ravno pred nosom, če je pogledal skozi okno pri Piškotovi gostilni.

Med tem je Martin Topolščak ponižno tičal za vrati.

„Ali češ kaj piti?“ vpraša Urban.

„Zjutraj ne!“

„Pa ne! A češ kaj jesti?“

„Nisem lačen! Bi potem opoldne jesti ne mogel!“

„Pa ne! Kaj pa češ pravzaprav od mene? Saj vidiš, da od dela ne vem, kam in kaj! Kaj vendar češ od mene?“

„Vidiš, Urban,“ je pričel oni strahopetno, „težavno mi je živeti. Ženo in otroke imam in vsi radi jedo! Tudi fantička imam! Star je kakih devet let, a prazne glave ni! Dalo bi se iz njega kaj napraviti in z Marušo premišljujeva, kaj bi se dalo iz njega napraviti. Imel sem ga že pri krojaču, a ni obstal. Bilo mu je preveč sedenja! Fante zdihuje po svežem zraku. Je res, tak mlad čuk se ne da prikleniti na stanico, kjer je prezadehlo. Pa sem dejal svoji ženi: „Maruša, mojemu prijatelju Urbanu se dobro godi, prav dobro, dasi je prišel na svet v koči, ki ni bila boljša od koč, v kateri sem prišel jaz na svet“. Pa sem dejal, morda ga Urban vzame, da ga izučí, da postane voznik, da postane štonglajtar, če mu da Bog srečo in zdravje!“

Urban je pri tem bobnal z debelimi prsti po mizi, gledal v stran ter včasi pljunil po deskah predse. Tista koč, o kateri je Martin govoril, mu je najmanj ugajala, mu je takorekoč sapo zapirala. Ravno tedaj je vstopila gostilničarka ter postavila pred odurnega svojega gosta poliček rumene bržanke. Urban, ki nasproti svojemu rojaku ni hotel kazati svoje jeze, se je znosil zopet nad mamko.

„Kje je Jurče?“ je vprašal osorno.

„Nekam v mesto je zletel“, je odgovorila mati Marjeta sladko, „pa se mora takoj vrniti! Takoj bo tukaj, gospod Urban!“

„Rečem ti, Marjeta,“ se je zadržal Urban, „da naj takoj pride. Vendar se spodobi, da mi on streže!“

„Bo! bo!“ In zopet je odhitela.

Oni pri vratih je iznova pričel: „Kaj praviš k temu, Urban? Pomagano bi mi bilo, če fanta vzameš. Saj sva vendar krave skupaj pasla. Hej, Urban, kaj praviš ti k temu?“

„Počakaj, zdaj bom jedel!“

In res so se odprla vrata pri kuhinji in na velikem lesenem krožniku je prinesel Juri, domači sin, naročeni telečji hlebček, od katerega se je dim vzdigoval in ki je po sobani razširjal prijeten duh. Dasi je bil Juri Jereb tedaj že jurist ter je bil celi Ljubljani znan kot Piškotov študent, je moral doma v gostilni gostom še vedno streči, posebno onim, katere je hotela mati na svojo gostilno privezati. Današnji čas, kolikor ga je v starejših letih, se Jurja Jereba, Piškotovega Jurčeta, še vedno spominja. Ko smo normalno obiskovali, je bivši prijatelj Andreja Smoleta, kateremu je pošteno pomagal denar zapravljati, še živel. V dolgi suknji in z visokim cilindrom na glavi je strašil po Ljubljani ter se borno živil s poukom v francoščini. Prišteval se je takoimenovanim starim Kranjcem, ki „nove“ slovenščine niso ljubili. Bil je hud in strasten nemškutar — ta nekdanji znanec Franceta Prešerna!

Postavil je krožnik pred Urbana. Ta je začel takoj jesti. V zahvalo pa je moral tudi Jurju eno priložiti. Vprašal je porogljivo: „No, Jurče, si še vedno večni študent! Kdaj te vendar pamet sreča, da na kol obesiš šolo?“

Ne da bi kaj odgovoril, je zapustil mladenič pivsko sobo. Vstopili so še trije novi gostje. Brez težave si uganil, odkod in kaj so. Nosili so livreje različnega kroja in različnih boj. Eden je tičal v belem fraku, drugi v rumenem in tretji v zelenem. Na njih je bilo obilo nepravlega srebra in zlata, istotako so bili trivogelni klobuki obšiti s srebrom, oziroma z zlatom. Bili so to ptiči, in sicer dobro izpitani ptiči, ki jih je kongres v Ljubljano zanesel. Bili so dvorski kočijaži: eden našega cesarja, drugi kralja iz Neapolja in tretji vojvode modenskega. Vsak v barvah visokega svojega gospodarja! Možakarji so si bili v svesti visoke svoje važnosti; pri vsem so kazali znano lakajsko ošabnost, nastopali so, kadar so bili med sabo, z večjo samozavestjo nego pravi cesarji in pravi kralji. Ne bomo

se torej čudili, če so si med sabo dajali naslove svojih prevzvišenih gospodarjev. Nastopali so s hrupom in šumom. Govorili so deloma nemško, deloma laško, Dva izmed poštenjakov sta bila rojena Laha, pa sta za silo lomila tudi nemščino.

Njih prihoda se je razveselila Piškotova mamka: „Ježeš, cesarski gospodje so tu! Danes so že drugič pri nas!“

„Pa tudi plačajo, kar snedo?“ se oglási Urban s svojega sedeža, mašič v se velike kose telečjega hlebčka. Njemu prišleci niso čisto nič imponirali. „Poznam jih take snedeže! Zlatih vrvic je vse polno na njih, če jim pogledaš v žep, je pa tako, kakor bi gledal v izsušen vodnjak! Tako je, primaruha!“

Oni, katerim so veljale odurne te besede, so ga čisto prezirali. Pometali so svoje trivogelnike na črno mizo, pri kateri je sedel gospod Urban. Eden teh klobukov je priletel toli blizu, da je zadel ob kupo bržanke, ki bi se bila skoraj zvrnila. Kot rak je postal rdeč naš Urban: „Alo, kaj pa misliš, laška griza?“ In klobuk je potisnil od sebe. Oni pa se za to niso zmenili ter so pričeli lahkodušno naročati.

„Kaj čemo piti, Modena?“ je vprašal kočijaž avstrijskega cesarja.

„Kaj hoče piti vaše avstrijsko veličanstvo?“ je izpregovoril oni, ki je nosil barve neapoljskega kralja.

„Dobro! dobro!“ je klical Modena. „Jaz vse rad pijem in vsak hip sem pripravljen piti na zdravje kralja Ferdinanda in njega visokosti, vojvode v Kalabriji!“

„Torej bržanko bomo pili,“ je odločil avstrijski cesar. „In kaj bomo jedli?“

„Kaj pa vi jeste, vse hvale vredni paesano?“ je vprašal vojvoda iz Modene. „Pokažite no!“

Meni nič tebi nič je iztegnil vojvoda roko ter potegnil k sebi leseni krožnik, na katerem je imel Urban ostanke svojega hlebčka. Dolgi svoj nos je skoraj vtaknil v okusno jed ter izpregovoril zadovoljno:

„Dobro diši . . . per dio!“

Štonglajtar je kar okamenel. Oči so mu stopile izpod čela in kri mu je zalila obširni obraz. Njemu kaj takega! To je kričalo v nebo! Zmanjkalo mu je skoraj sape. Nato pa je planil kvišku ter zatulil:

„Gúlja! A veš, kaj se pravi po štajersko gúlja? To je svinja! Porka! porka!“

Zadnja beseda, dasi slabo laško izgovorjena, je bila vendar umljiva tudi visokim konjarjem. Videti je bilo, da je trojica, ki je rada razgrajala po ljubljanskih gostilnah, pripravljena za take slučaje. Kakor na povelje so vstali vsi trije in slekli dolge, s srebrom in zlatom obrobljene svoje frake, da bi jih pri pretepu kaj ne poškodovali. Modena pa je pristopil k Urbanu, ki v svoji vsemogočnosti niti slutil ni, da bi se njega kdo lotiti upal, ter mu z veliko močjo priložil gorko zaušnico, tako da se mu je na tolstem licu napravila bela lisa in da mu je prišlo orjaško telo iz ravnotežja. Kot vsak bahač je bil kričeči Urban pravzaprav bojzljivec. Rad se je pretepal z jezikom, kadar pa je bilo udariti s pestjo, je zlezel navadno pod mizo. Tudi tisti dan so ga imeli nasprotniki takoj na tleh, ga vlekli za lase, ga praskali po obrazu, mu trgali obleko, ga topli in suvali. Urban se ni branil, samo drl se je, kakor se dere prasič, ki ga koljejo na plohu.

Mati Piškotka je prihitela pred hišo na ulico ter pričela klicati na vse pretege:

„Tepo se! Pomagajte! Vse mi pobijejo!“

Prihital je Tomaž Raznožnik, c. kr. policaj in čuvar javnega reda na Dunajski cesti. Skočil je v pivsko sobo, prijel z roko za široko sabljo, ki mu je na širokem jermenu visela čez pleča, ter obstal s celo avtoriteto užaljenega zakona sredi sobe.

„V imenu postave“, je zahrulil, „v imenu postave, ljudje božji! Če ne, pojde sablja iz nožnic!“

Kočijaži so takoj odnehali ter zlezli v svoje frake. Organ zakona jih je spoznal in v hipu zlezel vkup ter dejal sladko:

„Dobro jutro, gospodje! Ne vznemirjajte se in le mirno pijte!“

V tem se je vzdignil tepeni Urban. Opraskan po obrazu in razmršen v laseh. Tudi nekaj obleke je bilo raztrgane na njem. Poiskal je svoj kastorček, ki so mu ga bili pri pretepu zbili z glave, ter ga takoj zopet potlačil na glavo. Tudi ob obupnem položaju, v katerem se je Urban nahajal, je imel zavest, da mora biti pokrit. Kakor lev je planil Raznožnik k njemu: „Odkrij se, zverina! A ne vidiš, da imaš pred sabo — gosposko?“

In čuda! Urban Pintar je ponižno snel klobuček z boleče glave.

„Kako se pišeš?“ vpraša Raznožnik osorno. Urban je povedal svoje ime in svoj stan. Policaj je vse to zapisal v umazano, debelo knjigo, katero je nekje izvlekel izpod svoje uniforme.

„Te že navadimo lepega vedenja,“ je govoril Raznožnik oblastno. „Na odgovor boš klican, zver! Sploh pa ne vem, kako prideš tu sem, saj vendar vidiš, da je tu za gospode, a ne za konjske muhe!“

„Dražili so me!“ je zastokal Pintar.

„Kaj dražili! Sedaj še lažeš, zver! Boš že izpokoril se, kadar boš tičal v tranči! Odrini!“

Urban je med krohotom ostalih plačal in odšel. Za njim je odkrevsal tudi Martin Topolščak. Tako se je končala Urbana Pintarja slava tistega dne!

Raznožnik je prisedel k „cesarskim“ gospodom in izpregovoril prijazno: „Za priče vas ne vpišem, gospodje! Saj sem sam vse videl!“

Gospodje so bili s tem izredno zadovoljni. Dali so mu piti in ukazali mu prinesiti jedi, katere je „gosposka“ z veliko radostjo in točnostjo použila.

„Jehta! jehta!“ je zakoprnela Jerebovka, ki je bila pri tem pristopila k mizi. „Da bi ga le preveč ne zaprli, ker se je lotil cesarskih gospodov! Kaj pravite vi, gospod Raznožnik, ker poznate postave?“

„Ej jo bo izkupil!“ je odgovoril važno policaj Tomaž. „Povem vam, mamka, pošteno jo bo izkupil! Čakajte no, kateri paragraf bo že! Hudirja, saj jih skoraj vse poznam! Pa to vam pravim, mamka, visok paragraf bo, visok!“

Po tem temeljitem pravnem pouku si je Tomaž Raznožnik okrepčal svoje grlo s kupico rumene bržanke. Zunaj pred pivnico pa se je Urban Pintar docela zavedel svoje zapuščenosti in velike krivice, katero je moral ravnokar pretrpeti. Duša mu je bila užaljena do smrti, a v svoji onemoglosti si ni vedel drugače pomagati, nego da je škripal z zobmi ter tolkel s pestjo po zidu. Končno pa se mu je storilo milo, naslonil se je ob steno ter zaihtel: „Martin, a si videl, kako so delali z mano? Z mano, takim možem?“

Solze so mu zalile obraz: „A sem jim kaj dolžan, hudiča?“ Pričel je z veliko vnemo jokati, da je prihitel Juri Jereb iz veže ter ga skušal potolažiti. To pa je Urbana Pintarja silno razdražilo: „Kaj boš ti, ki nisi nič prida! A tudi oštarija ni veliko prida, če se v njej pretepavajo poštene in mirni možje!“

Na ves glas je klical: „Piškotulja, kje si? Povej no, a sem ti kdaj kaj dolžan ostal? Ti preklicana stara malha!“

Pa se mu je zopet storilo milo in zopet se je zjokal. V tistem hipu sta prišla mimo dva meščana, boljše opravljeni in zavita v

plašča z visokima ovratnikoma, ki sta obraza skoraj docela zakrivala. Obstala sta tik Piškotove veže. Starejši je vprašal z nekako ošabnim glasom:

„Čemu joka ta človek?“

„Nekaj so ga pretepli,“ je odgovoril Piškotov Jurče, ki je še vedno stal blizu. „Dvorski strežaji so ga opraskali in pretepli!“

„Dvorski strežaji! Wallenstein!“

Mlajši je z največjo spoštljivostjo pristopil, poslušal ukaz starejšega ter odhitel v Piškotovo gostilno. Pa se je kmalu vrnil ter šepnil:

„Modenski Kristoforo je že vmes!“

„Dobro!“

In gospoda sta počasi odkorakala po Dunajski cesti. Tudi Urban se je bil pomiril. Z roko si je snažil obleko ter zdihoval:

„Moj Bog! Kam čem zdaj? Sram me je, da si kar okrog sebe pogledati ne upam!“

„Veš kaj,“ pravi Topolščak, „če nimaš drugega, pa pridi k nam v vas! Radi te bomo sprejeli, in če ne boš hotel z nami jesti — mi ne jemo tako dobro kot ti — te nihče silil ne bo! Tudi fantiča lahko pogledaš pri tej priliki!“

Urban Pintar se je vdal. Martin Topolščak je stanoval v Kravji dolini, kakor smo že prej povedali. V čedni, sicer s slamo kriti hišici si je bil najel tri sobice s kuhinjo. Dve je rabil zase, v tretji pa je stanoval gospod študent. Vse v stanovanju je pričevalo o tem, da so bili Topolščakovi varčni in pridni ljudje. Zidarstvo je po zimi slabo donášalo. Včasih se je popravilo kako ognjišče ali kaj malega v tem ali onem stanovanju. Oče je torej slabo služil in zategadelj sta morali priskočiti mati in hči. Mati Maruša je stregla po hišah, Marička pa je bila jako spretna perica. Ko je naš Urban Pintar vstopil v hišo in ko se je napravilo prvo znanje, mu je pričela hči takoj v oči bosti. Bila je stara komaj osemnajst let. Imela je cvetoča lica, a nekaj posebnega je bila njena rast. Bila je vitke rasti, a bilo je na njej, posebno ob prsah, vse lepo polno. Bila je podobna breskvi, v katero bi človek najraje prejkoprej zasadil svoje zobe. Z eno besedo, Topolščakova Marička se je štela za nekako lepotico v slavnoznanu Kravji dolini in imela jih je nekaj, ki so gledali za njo.

Ko sta dospela Urban in Martin, je pri Svetem Petru ravno poldne odzvonilo. Zategadelj je bilo kosilo že pripravljeno. Sedli so takoj k mizi in mati Maruša je posadila nanjo veliko skledo češpljeve kaše, ki so jo tedaj že imeli za dobro dijaško pašo. Obeda

se je udeležil tudi devetletni edini domači sin Janezek, slabotno otroče, bledega obraza in velikih, plašnih oči, ki so nekako naprej oznanjevale žalostno usodo tega revnega Topolščakovega potomca! Predno se je usedel k jedi, je moral gospodu stricu Urbanu dati „srečo“, nato pa moliti, kakor je bila tedaj lepa krščanska navada po kravjedolinskih hišah.

Na mizi je bil samo en krožnik, in sicer za „gospoda“ dijaka. Ker je študiral fiziko, to je sedanj omo šolo, je bil precej veljavjen v hiši, vsaj toliko, da si ga v obiteli nihče ni upal tikati. Za tega dijaka je bil krožnik pripravljen, vsi drugi so zajemali kar naravnost iz sklede. Martin je povabil tudi svojega rojaka, da naj prisede.

A štonglajtar se je oblastno odrezal: „Saj veš, da kaj takega ne jem!“ Pri tem pa ni spustil dekleta iz pogleda. Dekle v belem predpasniku mu je zavzelo vso dušo. Pa še nekdo mu je bodel v oči. To je bil zgoraj omenjeni fizikar, Topolščakov gospod študent. Ta je molče sedel pri mizi. Pojedel je najprej precej češpljeve kaše, nato pa se je spravil na mali košček mesa, katero je bila Marička, obloženo z mogočnim kupom praženega krompirja, postavila pred njega. Drugi domači so imeli pražen krompir brez mesa. Ta mladenič ni Pintarju prav nič ugajal. Že pri prvem pogledu mu ni bilo nič na tej dijaški strigalici všeč! Bil je precej visoke postave in cela kodelja kodrastih las — radi te kodelje je imel že dokaj sitnosti s šolsko gosposko — mu je visela okrog rjavega lica. Karakteristična so bila široka usta in zelo rtasti nos!

„Čemu si ne striže las?“ si je mislil Urban. „Vsak krščanski človek si da lase striči!“ In oči tega mladega človeka gospodu Pintarju že celo niso ugajale. Bile so dobre, globoke oči, kakršne so ljubile ženske že tedaj in kakršne ljubijo tudi dandanes. Zategadelj jih pa Urban Pintar ni mogel trpeti!

„Kako to gleda!“ si je mislil, „in samo dekleta gleda! Če bi že saj kaj izpregovoril!“ A dijak ni izpregovoril niti besedice. Z dolgimi, koščenimi prsti si je razrezal ponižni košček mesa, si odrezal nekaj kruha ter brzo vse pojedel. Nato je ravno tako brzo vstal, si otrešel grivo svojih las, otožno pogledal na dekleta ter odšel v svojo čumnato.

„A ta človek nič ne moli, kadar se naje?“ se je zadr Urban. Najbolj ga je jezilo, da je dijak ves čas molčal ter tako Urbanu Pintarju ni dal prilike, da bi ga bil tikal.

„Kdo je ta mula, ki sedi pri vaši mizi in ust ne odpre?“ vpraša.

„To je naš študent,“ odgovori Topolščak. „Dvakrat na teden ima meso, drugače pa je, kar mi jemo.“

„Pravim ti, Martin, jaz bi ga pri mizi ne gledal tega dolgočasneža!“

„Vsak dan ni tako pust! A včeraj je bila mati tu, pripeljala je nekaj fižola. Pa sta se sporekla, ker noče v lemenat!“

„Kaj, v lemenat noče! No, pa pusti me z lemenatom pri miru! So tudi stradači ti božji hlapci! V današnjih časih so tisti, ki parizarje vozijo, ptiči. To mi veruj, Martin!“

Topolščak je radovoljno pritrtil. Debeli Urban Pintar je pogledal nekoliko proti stropu ter dejal: „Sedaj pa grem! Bom že kaj prišel. Fanteta vzamem! Na jesen! Do tedaj naj izdelata šolo!“

Starši so se gostobesedno zahvalili. Urban Pintar je sprejel zahvalo kakor kak suveren. Martin ga je spremil do vežnih vrat. Tam se je štonglajtar ozrl proti nebu ter vprašal važno: „Ti li pušča v miru Maričko ta tvoj študent? Kako pa se piše?“

„Jezus Marija! Kaj tako vprašuješ? Iz Vrbe na Gorenjskem je doma. In za Prešerna se piše. Ker se brani v lemenat, mi je vsak dan manj všeč. Premalo vere ima, tako ti pravim!“

„Čemu je ne omožiš?“ In Urban je zopet gledal proti nebu. „Kaj takega ni varno imeti pri hiši.“

„Kdo naj jo vzame, ker ji nimam ničesar dati?“

„Morda jo vzamem jaz! No o tem bova še govorila! Adijo!“

Topolščak pa je ves srečen hitel pravit svoji Maruši, da bogati štonglajtar morda vzame Maričko! —

Tretje poglavje.

Od nekaj lepé so Ljubljanke slovele,
Al lepše od Urške biló ni nobene,
Nobene očem bilo bolj zaželjene
Ob času nje cvetja dekleta ne žene. —
Ko najbolj iz zvezd je danica svetlá,
Najlepši iz deklic je Urška bila.

Prešeren.

Popoldne tistega dne, katerega so se vršili v prejšnjem poglavju popisani dogodki, je nudila gospa Eliza Češkova svojo tedensko kavo. France Češka, spoštovan in velečislán meščanski steklar, je že tedaj imel svojo hišo na Glavnem trgu št. 185., kupljeno v letu 1810., z znamenito prodajalnico steklenega blaga. Možu, v katerem se je pretakala češka kri, se je dobro godilo in njegova

obitelj je že tedaj v Ljubljani zavzemala precej odlično mesto. France Češka sicer še ni bil bogat kakor Bernbacher, Kanduč in drugi, a vsled dobre kupčije je takorekoč že lezel v bogastvo. Naš meščanski steklar se je že bližal tisti meji, kjer ponehajo navadni meščanje ter se pričenjajo patriciji. Ta meja je bila v tisti dobi ostro začrtana in ni se dala tako lahko prekoračiti, kakor bi mi dandanes mislili. A njegova gospa je s svojimi željami že davno prekoračila omenjeno mejo. Iskala in dobivala je znanja v najboljših ljubljanskih krogih ter tako skušala priti do površja, kjer so plavali Kanduč, Gale, Lavrin in drugi. V gospe Matildi Janeževi, soprogi znamenitega barvarja in krznarja na Sv. Petra cesti, je imela nekako družico, ki je težila za enakimi nameni.

Gospa Eliza Češkova je bila torej tisto popoldne nekaj svojih prijateljic povabila na kavo. Bili sta navzočni soprogi sodnih svetnikov Lavrina in Gogala, potem gospa trgovca Galeta, Žaneta Galetova; povabljena je bila tudi gospa Kandučeva, ki pa ni prišla. Navzočna je bila seveda tudi gospa Janeževa. Sedele so okrog velike mize, in sicer v dvoriščni sobi. Spredaj je bilo vse oddano: tam je stanoval knez Neri-Corsini, toskanski minister. In hišni gospodinji je posebno dobro delo, da so ji pridelili gosta, ki je bil knez, četudi samo laški knez.

Razgovor pri kavi se je pričel z običajnim preprirom med gospo Lavrinovo in gospo Gogalovo. Bili sta sicer prijateljici, pa se niti videti nista mogli, kar je tudi še dandanes med ženskami opaziti. To nasprotstvo je izviralo še iz francoske dobe, v kateri je bil gospod Lavrin nekoliko više splezal nego gospod Gogala. Posledica temu je bila, da je gospa Lavrinova še vedno bila zaljubljena v francoske čase, dočim je gospa Gogalova, ki je bila izredno pobožna, kolikor mogoče v nič devala omenjene čase.

Naravno je bilo, da so zbrane dame govorile o kongresu.

„Vidi se marsikaj,“ vzklikne Lavrinka, „a še več se je videlo, ko smo imeli Francoze v Ljubljani. Poznala sem vse: Marmonta, Junota, Dauthouarda in tudi lepega vicekralja! Krasni možje so bili in vesti so se znali in govoriti so umeli! Moj Bog, kako so govorili! Bili so galantni in ljubeznivi. Da, da, Francoz je le Francoz!“

Gospe Gogalovi je bilo, kakor da jo je kdo s trnom zbodel. Takoj se je oglasila:

„Ljuba Klara, kaj boš hvalila Francoze! Saj vemo, kako je bilo. Če se jim je kdo sladkal, ta je že izhajal! Ne pravim!“

To je cikalo na gospoda Lavrina in njegova soproga je že zardevala.

„In res,“ se je odrezala strupeno, „maršal Marmont je vedel ločiti dobre glave od slabih.“

To je zopet merilo na gospoda Gogala, in njegova soproga je bila sedaj na vrsti, da je zardela.

„Kaj maršal! ljuba Klara, ali res misliš, da nas je Marmont vladal takrat? Moj mož pravi, in jaz mu čisto pritrjujem, da so nas prostozidarji vladali tiste dni. Saj vsak ve, da so se zbirali v reduti ter pri zazidanih oknih počenjali svoje hudobije. Koliko praznikov so nam snedli ti hudobneži!“

„Pojdi, pojdi, ljuba Milka! Moj mož pa pravi, da je vse to otročja govorica. Pa nič drugega!“

„Otročja govorica, Klara? Vendar ne boš tajila, da so dr. Repiča, ki je nanje zabavljaj, v Ljubljano vrgli, da so ga potem pri Zalogu mrtvega izvlekli iz vode! A ni bilo tako, ljuba Klara?“

„E kaj,“ odgovori „ljuba Klara, „pri ‚Hajduku‘ se je vina nalil in v pijanosti je zagazil v vodo, da je utonil. To je resnica!“

Vnel bi se bil prav živahen prepir, da se ni o pravem času vmes vteknila domača gospa, ki je čutila, da se hoče pogovor preveč razgreti. Spretno je zasukala pomenek na drugo polje, kjer je vedela, da bodo vse enih misli. Ponudila je navzočnim prijateljicam priliko, da so se lahko znosile nad prijateljico, ki je ni bilo.

„Kandučeve ne bo!“ je izpregovorila lahko. Takoj se je oglasila Žaneta Galetova: „Seve, sedaj ima druge skrbi! Ste že čule, ljube prijateljice, da si je za letošnje plese svoje obleke z Dunaja naročila! Z Dunaja, vam pravim!“

„Z Dunaja!“ so se začudile vse.

„Da je mlada,“ dostavi gospa Janeževa, „bi nič ne rekla. A v njenih letih, pa obleke z Dunaja! Med nami povedano, to je smešno!“

„Smešno! smešno!“ so začebljale vse soglasno.

„Denar ima! To je res!“ izpregovori Lavrinova.

„Tudi ne toliko,“ pravi Žaneta Galetova, „da bi ga jim ostajalo. Saj so drugi trgovci, ki tudi kaj zaslužijo!“

„Ti ljudje predobro živijo,“ dostavi Gogalova, „vse bodo zajedli. Vsak dan se pri njih več kuha nego v škofovi kuhinji.“

„In škof Gruber,“ se vtakne domača gospa vmes, „ima vendar več dohodka, nego ga imajo Kandučevi!“

„Res je! res je!“ pritrjujejo vse.

Ravno tedaj potrka nekdo na vrata, in ko se odpro, vstopi gospa Zofija Kandučeva. Od veselja so vse vzkliknile, vstale in ji hitele nasproti.

„Kako nas veseli, draga Zofka,“ je gostolela gospa Češkova, „kako nas veseli, da si prišla!“

Žaneta Galetova: „Smo že mislile, da si zbolela. In prav pomilovale smo te.“

Gospa Lavrinova: „In za zgled smo te postavljale! Kako si dobra gospodinja in izvrstna mati!“

Gospa Gogalova pa ji je nalila kave ter ji odrezala kos rumenega šarklja. Nato pa je izpregovorila važno: „Da bi jih le imeli obilo takih prijateljc, kot je naša Zofija!“

(Dalje prihodnjič.)

Tam daleč.

Poslala je tri ptičke v svet
v izhoda daljne kraje . . .
odplule brzokrile so
skoz polrazcvele gaje.

In prva se povrnila: —
„Tvoj ljubi meč si brusi,
oj, oster bode bridki meč,
ko z vragom se poskusi . . .“

Poslanka druga govori:
„Ej, kak se v solncu bliska
ta svetli meč — ta bridki meč,
po krvi dragi vriska!“

In tretja tiho govori:
„Tam daleč na poljani
krvav leži mladenič bled —
in stražijo ga vrani! . . .“

M. P. Nataša.

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja dr. Fr. Derganc.

(Dalje.)

Dunajska vlada je hotela brez dvojbe slovenski narod poñemčiti, nekaj po svoji birokraciji, najbolj pa z nemškimi šolami. Nemški jezik je vladal ne le v srednjih in glavnih, ampak tudi v deželskih šolah, iz katerih pa so ga začeli z uspehom izganjati naši domoljubni dekani in župniki že okoli leta 1840. Dunajski mogočniki so napovedali slovenščini najhujši boj. V šolskih pravilih se je prištevala med glavne grehe. Dijak, ki je govoril po slovenski, je bil kaznovan kakor kak tat ali kake druge vrste hudodelec s šibo, palico, zaporom, postom, s slabim redom iz ponašanja. V Kamniku sem videl na svoje oči, kako neusmiljeno so pretepali coklarji naše dečake radi slovenskega govorjenja. V Novem mestu so jim obešali za vrat, kadar so šli iz šole domov, „lesenega osla“, da jih je lahko vse mesto videlo in zasramovalo. Take grdobe so se godile tudi v Postojni in sploh po vsej slovenski domovini. Nemški oblastniki so hoteli naš jezik mladini tako omraziti in pristuditi, da bi se ga iz vse duše sramovala in ga zaničevala, da bi ga smatrala za največjo nespodobnost, za dokaz hribovske surovosti in najgrše podlosti. Učencem se je strogo zapovedalo, da morajo ovaditi učitelju vsakega tovariša, ki bi govoril ž njimi v šoli ali tudi zunaj šole po slovenski.

V tej strašni puščavi narodne sramote in nemške silovitosti se je nahajala samo ena oaza — naša lepa bela Ljubljana. To se zdi marsikomu lahko kaj čudno in neverjetno, pa je vendarle popolnoma resnično. V Ljubljani ni niti v normalni niti v gimnaziji noben profesor sramotil naše slovenščine; brez kazni so govorili učenci po slovenski, kolikor so hoteli. Po šolskih zakonih je bil naš jezik prepovedan tudi v Ljubljani, ali naši profesorji so bili tako moški in pametni, da se niso brigali za to barbarsko prepoved.

Ž njimi se moramo seznaniti nekoliko bolj natanko. V drugem normalnem razredu je naš učitelj Peharc tudi v šoli z nami prav rad govoril po domače in vsak teden nam je eno uro razlagal

krščanski nauk po slovenski. V tretjem razredu nam je učitelj Ivanetič, kadar je bil dobre volje, pravil ribniške burke in druge smešnice vselej po slovenski; i zunaj šole je govoril z nami slovenski rad in večkrat nego po nemški. V gimnaziji me je učil prvi dve leti do svoje smrti profesor Heinrich, rojen Moravec. Mož ni znal slovenski, ali je bil ves navdušen za Čeha in njih zgodovino in je spoštoval tudi naš narod. Govoril je često, da sta Čeh in Kranjec brata po krvi in jeziku. Nekoč je prihitel v šolo razburjen — morda natrkan — in nam rekel s slovesnim glašom: „Heute fand ich ein ehrwürdiges, altes Buch und in ihm erhabene, hoch heilige Verse. Der Anfang lautet: ‚Napoleon reče: Ilirija vstan‘. Vstaja, izdiha, kdo kliče na dan.“ Te skrivnostne besede so vzbudile v meni silno radovednost. Vprašal sem Heinricha, kje bi mogel to slavno knjigo dobiti. Pogledal me je debelo in dejal: „Dies Buch ist nicht für dich, dazu bist du noch viel zu dumm!“ Ta odgovor me ni preplašil. To imenitno knjigo sem hotel kupiti, naj velja, kar hoče. V blagajnici sem imel pet goldinarjev, zasluženih s korepeticijami. Doma sem vprašal gospodinjjo, kje se stare bukve prodajajo. Rekla je: „E kje nek — na Tandelmarktu!“ Brž letim tja in vidim na odru pet ali šest knjig, ki so bile pa vse molitvene. Še večkrat sem zaman popotoval na starinarski trg. Nekoč pa najdem velik kup bukev, med katerimi zapazim i posvetne. Jel sem jih pregledavati bolj natanko. Kar se namerim na Vodnikovo slovensko slovnico, pred katero je bila natisnjena „Ilirija oživljena“. Od veselja mi je kar sapa zastala. Mislim sem, da bo taka častita knjiga strašno draga, in se začudil, da je baba zahtevala zanjo samo 15 krajcarjev. Drugi dan povem Heinrichu, kaj sem kupil. On se zakrohota in mi veli: „Du bist ein Teufelskerl, aber nimm dich in Acht, das Buch ist wahrscheinlich verboten.“ Prepovedani sad se mi je zdel še slajši in imenitnejši. Še tisti dan sem znal „Ilirijo oživljeno“ na pamet. — V peti in šesti šoli sem živel pod oblastjo profesorja Martinaka, ki je slovel za silnega narodnjaka. Res nam je priskrbel, da smo dobivali iz vsake šole gorenje gimnazije po trije dijaki „Novice“ zastonj. Največji lenuh med vsemi mojimi součenci je bil vsekakor Matija Valjavec. Namesto šolskih knjig je čital Gessnerjeve idile, Rambachov „Odeum“ i. dr. Iz matematike in zgodovine je zaslužil najdebelejšo trojko, ali blagi Martinak ga je pardoniral radi slovenskega pesnikovanja. Valjavec je začel zlagati pesmi že v peti šoli. Ko se je 1848. leta razglasila ustava, nam je dal Martinak slovensko nalogo, prvo in obenem zadnjo, ker smo nekateri tako udrihali po Nemcih,

da se nas je profesor zbal. Ti trije prigodki dokazujejo, da je bil Martinak v srcu res naroden, ali javno ni tega nikoli rad pokazal. V šoli ni znil nikoli nobene domače besede in nikdar ni porabil prilike, da bi bil budil v nas slovensko rodoljubje. Nekoč, ko sem bil že sedmošolec, sem ga prišel vprašat v sobo, kjer je učil, če bomo dobivali „Novice“ zastoj tudi bodoče leto. Govoril sem po slovenski. On mi ni ničesar odgovoril, nego se je namrdnil in zarenčal nejevoljno: „Wissen sie nicht, daß die Schulsprache deutsch ist?“ Tudi njegova dva sinova sta bila tako „pametna“ Slovenca, da se nista vladi nikoli zamerila. Ako se ji je v kakem društvu začelo kaj zabavljati, četudi le krotko in brez strasti, sta baje oba previdno molčala, in če ni kmalu nehala, s kakim jalovim izgovorom pobegnila.

Po stari sistemi je imela gimnazija samo šest šol, sedmi in osmi razred se je zval licej. Vsakega teh dveh zavodov je nadziral poseben predstojnik. Tisti za gimnazijo se je zval prefekt. Licej je bil srednja postojanka med gimnazijo in vseučiliščem. Dijaki so se imenovali „poslušalci“ in so uživali znatne svoboščine. Oni niso bili več prosti „Sie“, profesorji so jim veleli: Meine Herren. Po novi sistemi, ki je zavlada 1849. leta, se je zedinil licej z gimnazijo in dobil ž njo vred predstojnika, ki se je imenoval ravnatelj. Mnogo se je ugibalo, kdo bo direktor ljubljanske gimnazije. Mislilo se je, da najbrž profesor Kersnik, učitelj fizike v osmi šoli, ali pa morda dosedanji prefekt gimnazije, Elija Rebič. O tem, ko sta ta dva moža opravljala mirno svoje dolžnosti v Ljubljani, se je pridno vozaril na Dunaj profesor Kleman, plazil se preponižno okrog velikih gospodov, posebno pa se dobrikal Levu Thunu, ministru uka in bogočastja. Pomagala mu je tudi žena, ki je služila nekdanj pri Thunu menda za guvernanto ali hišno. Največ po njenem trudu je dosegel, česar je želel: vlada ga je potrdila za ravnatelja ljubljanske gimnazije. Kleman je bil moj profesor v sedmi in osmi šoli, v sedmi za latinski jezik, v osmi za zgodovino in po Kersnikovi smrti tudi za fiziko. Priroda ga je za vse druge reči sijajno nadarila, ali je pozabila mu dati kak košček značajnosti. Leta 1848. se je živo zavedal svoje češke krvi, delal se je za silnega Slavjana, čital slovenske in hrvaške časnike, družil se z Bleiweisom in Cigaletom in podpisal prošnjo ali spomenico za slovensko univerzo v Ljubljani. Leto pozneje pa se je bil že ves prelevil, zapisal se je z dušo in telesom nemškimi hegemonom in si ugledil s tem pot na višavo. Postal je naš ravnatelj in kmalu potem šolski nadzornik. Vladi pa

se je po njem tako tožilo, da ga je pozvala v ministrstvo za uk in bogočastje. Le prehitro so Slavjani čutili, da je on Thunova desna roka ali pravzaprav njegov vodnik in „major domus“. V tej službi si je pridobil žalostno slavo, da je najbrezdušnejši germanizator in najstrupenejši sovražnik slavjanskih narodov in jezikov, katere je pregnal iz vseh višjih in srednjih šol. Ali dokler je bival v Ljubljani, ni pokazal očitno nikoli svojega renegatstva, iz njegovih ust nam ni prišla nobena razžaljiva beseda zoper slovenski narod in jezik. Bivši prefekt gimnazije, Rebič, je bil moj profesor v osmi šoli. Kleman ga je bil ovadil vladi za praznoglavca in bedaka, ki pripoveda dijakom samo basni. Velik učenjak res ni bil, še manje pa praznoglavec. Za latinski jezik se je kosal lahko z vsakim drugim profesorjem in tudi s Klemanom in še v raznih drugih strokah se je smel pokazati brez sramote. Izvrstno je poznal n. pr. rimske starine in avstrijsko zgodovino. Meni se je bil prikupil ta mož že zdavnaj radi svojega domoljubja. Rodil se je med Žumberčani na Gorjancih in je bil unijatske vere. Ali on ni ljubil samo svoje hrvaške narodnosti, ampak enako toplo tudi našo slovensko. Po slovenski je rad govoril, kolikor je znal, še rajši pa po hrvaški, kajti ni bil pozabil ni slovke svojega materinskega jezika. Zunaj šole sva se midva pomenkovala vedno po slovenski, pozneje, ko sem bil že učitelj na Hrvaškem, pa po ilirski, kar mu je tako ugajalo, da me je razglasil za svojega sorodnika. — Izmed vseh svojih profesorjev pa sem ljubil najbolj starejšino, očeta Kersnika, ki je bil sploh tako blaga duša, da vsaj med dijaki ni imel nikoli nobenega sovražnika. V rodoljubju glasoviti profesor Martinak ni segel Kersniku niti do pasa. Lasje so mu bili že zdavnaj posiveli, ali za svojo slovensko domovino si je bil ohranil tako vroče srce, da se je mogel kosati z njim v tej prevažni reči le malokateri mladenič, prekosil pa ga ni nobeden. Slovenski je govoril z nami zunaj šole in v šoli in je hvalil in povzdigoval ob vsaki priliki bogastvo, krasoto in krepkost našega jezika. Kadar sem bil vprašan iz fizike, sem mu vselej odgovarjal po slovenski, kar ga je tako veselilo, da sem postal njegov prvi ljubimec. Ko so me hoteli iz ljubljanske gimnazije zapoditi, branil in zagovarjal me je Kersnik tako goreče, ganljivo in preverljivo, da je potegnil na svojo stran večino učiteljskega zbora, ki je potem dokončal, da smem ostati slobodno v ljubljanski gimnaziji. Za god smo mu prisrčno čestitali, ustno pa tudi pismeno. Čestitko sem zložil jaz, posnemaje Koseskega, v heksametrih. Klemanu ni bilo pogodu, ker sem udaril proti koncu po sovražnikih našega

naroda. Ali nemila usoda nam je ugrabila še isto leto tega obžavanega patrijarha. Jaz sem mu zložil nagrobni govor, katerega pa sta prepovedala ravnatelj Kleman in katehet Jarc. Kleman brez dvojbe zato, ker je bil slovenski, Jarc pa z izgovorom, da so nagrobni govori protestantska šega. Po svojem duhu in uverjenju je vzgojil Kersnik tudi svoje otroke. Sinovi so mu se šteli lahko med prve slovenske korenjake, naš klasični romanopisec Kersnik je bil njegov vnuk. Tudi prelepa in ljubezniva njegova hčerka Ljudmila je vsa gorela za slovenski narod in jezik, bila je v tem dostojna drugarica Josipine Turnogradske. Slavni naš Cigale si jo je izbral za svojo nevesto. Vezala ga je ž njo prva idealna ljubezen, ali žal, da je pokosila brezčutna smrt to dražestno ljubimko matere Slave, predno se je mogla izpolniti srčna želja njegova in tudi njena.

Po šolskih knjigah, predavanjih in nalogah si je nabral človek res neko splošno izobraženje, ki je pa ostalo zgolj formalno, plitvo in nedostatno, ako ga ni popolnilo in povečalo obilno čitanje dobrih knjig in časopisov. Učitelji srednjih šol bi morali smatrati za svojo najsvetejšo dolžnost, da vcepijo mladini veselje do branja in ji dajo napotke, katere knjige da ji je čitati, ako hoče imeti od njih prijeten užitek in obenem korist. Ali to se ve, da bi morali biti učitelji sami veleizobraženi možje, ki bi poznali vse važnejše spise svoje narodne, pa tudi vse svetovne literature. V Avstriji pa se je nahajalo nekdam prav malo takih profesorjev. Vsi so se zadovoljili, da znajo učenci to, kar so jim podajale šolske knjige, za vse drugo se niso nič brigali. Izmed ljubljanskih profesorjev se je moglo trditi samo o treh, da so temeljito izobraženi: o Heinrichu, Klemenu in Petruzziju, ki pa žal ni bil nikdar moj učitelj. Ali še ti trije niso nikdar opominjali svojih dijakov na čitanje in jim svetovali, s katerimi knjigami naj se zabavajo zunaj šole. Čitali smo torej, kar nam je prišlo v roke po naključju ali za kar smo slišali, da je zanimivo.

Povedal bom ob kratkem, kakove knjige sem prebiral v gimnaziji in katere so me najbolj veselile. To se ve, da moram govoriti najprej o naši slovenski literaturi. Vodnikovo „Ilirijo oživljeno“ sem že omenil, seznanil pa sem se skoraj obenem z vsemi njegovimi pesmami. Z mano je stanoval pri Tandlerici od začetka šeste do konca osme šole Gregor Ložar iz Beričevega pri Dolu. Bil je silno močan fant in poln rodoljubja in navdušenja za narodni jezik. Bogoslovcem je razlagal Metelko slovensko slovnico. Poslušat ga je hodil tudi Ložar. Te slovnice se je učil marljivo tudi doma s prijatelji, ki so se zbirali pri njem. Ložarjeva mati je bila imovita mo-

karica. Dobival je od nje dosti denarja, katerega pa ni zatratil le na zabave, nego je kupoval zanj tudi knjige, najrajši domorodne. Take, ki so bile zame, mi je kaj rad posojal. Jaz sem bil takrat še v spodnji gimnaziji. Od Ložarja sem dobil tudi Vodnikove pesmi. Najbolj so mi ugajale: Na Veršacu, Milica miljena, Nemški in slovenski konj in Kranj'c, tvoja zemlja je zdrava i. t. d. Naučil sem se jih na pamet. Drugi Vodnikovi spisi me niso toliko mikali razen zgodovine Kranjske dežele, katero sem v peti šoli pazljivo prebiral in si delal iz nje posnetke. V Gornjo Šiško sem šel večkrat samo za to, da ogledam natanko rojstni dom našega pesnika. Prav dobro sem poznal Vodnikovo sestro, ki je bila omožena pri Breclniku na Fužinah blizu Ljubljane. Vnuk njen je z mano stanoval. Ljubila ga je tako prisrčno, da je prišla k njemu skoro vsakih 14 dni, dasi je bila že jako stara in slabotna. Nje prihoda sem se vselej obveselil, ker nam je pripovedovala vsakovrstne anekdote o svojem bratu Tinetu. Pravila nam je, kako neskončno je žaloval, ko je stopil v samostan. Bil je bled, prepaden, suh, sama kost in koža. Vsi so mislili, da hira za jetiko in bo kmalu umrl. Ko pa ga je poslal škof na deželo duše past, smejal se je od radosti neprenehoma, menda še speč! Pozneje je učil otroke v Ljubljani, ali ni se mu godilo nič prav dobro. Imel je malo prijateljev in dosti sovražnikov, dasi ni storil nikomur nič žalega. Škrici so ga pisano gledali, ker je bil mašnik. Duhovni ga pa tudi niso marali, ker se jim je zdel preveč posveten in je bil privržen Francozom, ki so prinesli deželi toliko dobrega. Brat Tine je užival najrajši kmetiške jedi tudi potem, ko je bil že „gospod“. Dejal je večkrat: „Domača skleda mi še ni obležala nikoli v želodcu, gosposka pa že dostikrat“. Tine se je hudo jezil, da se poprijemljejo rojaki čimdalje bolj ljuških (ljudskih, tujih) navad in besed, svoje deželske (domače) pa opuščajo. To ni bilo vseč niti njegovi sestri. Rekla nam je: „Kranjci so se začeli grdo spakovati. Za mojih mladih let so govorili še povsod rogljač, zdaj pa pravijo štrajgobel, kakor da bi bilo to kaj lepega.“

(Dalje prihodnjič.)

Budalo Martinec.

Spisal Ivan Cankar.

alostno je, da je poginil, toda bila je božja volja. Kakor se utrga kamen na klancu, zdrči v globel in utone; brez vzroka, tiho, brez spomina.

Vso noč so se poslavljali fantje, peli so in plesali; Martinec je sedel za pečjo in jim je godel. Ob zori so se naplesali in so se stepli ter se razšli. Tudi Martinec je vzel harmoniko in je stopil iz zatohle krčme na cesto. Tisto noč je pil kakor nikoli, pa se ni upijanil. Mirno so gledale njegove oči, njegove misli so bile jasne. Tiha je bila noč, še zvezde se niso genile. Nekdo je zaukal na hribu — kakor bela roka iz teme.

Martinec je stopal skozi vas, po položnem klancu, mimo koč, ki so spale gluho spanje brez sanj. V temi je ležala vas, nepremično, kakor na dnu vode. Martinec pa je mislil v svojem srcu: „Prišel bo dan nekoč, ves svetel izza gore — vas pa se ne bo vzdramila, nikoli več se ne bodo odprle mrtve oči.“ — Resnično, za goro je vzdihnila zora v nemirnem jutranjem snu, vas pa je spala. — „Strah je človeka v tej tišini, umrl bi. Kakor da bi ležal sam na dnu vode, uklenjen; šumi voda nad njim, hiti v daljavo, v prostrano, solnčno tujino; on ne more.“

Martinec je legel v seno, zaspati pa ni mogel. Ležal je na hrbtu, roke pod glavo. V durih se je zasvetila razpoka, zmerom svetlejša je bila, zasijal mu je v lice pramen jutranje luči. In zažarela so mu lica, trepalnice so vztrepetale, v srcu mu je zaključeval sladke nepokoje. Vzdignile so se misli, zletele so jadrno — z vihrajočimi grivami dvoje belcev preko ravni.

V Ameriko, v čudesno deželo! Tam je bogastvo, Martinec, tam so ljudje veseli in bahati, mečejo na mizo bele tolarje. Kaj je Martincu bogastvo, kaj so mu beli tolarji! V Ameriki je solnce; grmeče, zaglušno buči življenje, kakor silna reka pod silnim solncem. O, tam bi ne ležal človek na dnu!

Iz teme, iz tišine, v daljavo, kamorkoli! . . . Jadrno sta hitela belca, gobca sta se penila, iz vročih trupel je puhtel sopar.

„Kako dolgo sem ležal!“ je premišljeval Martinec. „Kako dolgo, in nisem mogel stran. Kakor pričaran. Zdaj pa je prišel čas, poslednja ura je že prišla! Čisto sam bi ostal drugače, med starci, ki hodijo ob palici in ne morejo dalje nego do cerkve, med ženskami, ki jih je Bog proklel, da trpe, umirajo od prve ure, in med otroki, nadložnimi starci v povojih. Vsi drugi so šli, vsi, ki so imeli v žilah še kapljo gorke krvi. Naposled se je napotila tudi ona — življenje samo, edino in poslednje, se je napravilo na pot. In noč bo zdaj ob žarkem poldnevu.“

Zasopel je globoko. Tam jo je videl, pred široko odprtimi, zameglelimi očmi. Videl jo je, ko je šla po klancu navzgor, čez hrib, za večer adijo. „Zdaj je prišel čas, poslednja ura je prišla, da se vzdigneš tudi ti, Martinec!“

Martinec je bil zaljubljen, Martinec, kakor je bil, budalo in pokveka.

Ob predpustnem plesu je bilo, v krčmi, ko jo je pogledal s takimi očmi, kakor da je stala prvokrat pred njim, v nebeški glorijski. Sedel je na klopi za pečjo, na kolenih harmoniko, poleg sebe poln kozarec in kos špehovke. Vzduh je bil gost, da bi ga lahko rezal, poln sopare, prahu in kriččih, pijanih glasov. Fantje so sedeli goloroki, pot se jim je svetil na razgretih obrazih, dekleta so sople težko pod tesnimi modrci in zmršeni kodri so se jim sprijemali na sencih. Tedaj sta stala pred njim kakor vzrasla iz tal. On velik, močan, obraz bahat in predrzen, bela srajca na prsih in za pestjo pisano vezena. Vrgel je desetico na harmoniko.

„Godi, Martinec“

Martinec je gledal in se ni ganil.

„Kam si se zagledal, Martinec?“

Pred njim je stala. Rdeča ruta se je bila odvezala na prsih, svetil se je beli vrat. Njen obraz je bil širok, krepak, malo kozav, tako malo, da je bila polt kakor od motnorjavega, rahloraskavega žameta. Močne, rdeče ustnice so bile polodprte, živ ogenj je sijal iz njenih oči, prsi so kipele, da se je paral modrc.

Martinec je vzdignil obedve pesti, zvil se je in zleknil, da je udaril z glavo ob peč, nato je butil na tla z vsem telesom in usta so se mu zapenila.

Tisti večer je bil Martinec od Boga obsojen, nikoli več ni ozdravelo njegovo srce. Obsenčilo ga je spoznanje še ob tisti uri; kakor v ogledalu je ugledal sebe in svoje življenje . . .

Dolgokrak, grbav, debeloglav; v suhem, sivopoltem obrazu, pod silnim čelom dvoje vodenih, plahih oči. Ne otrok, ne fant, ne starec — komaj človek. Ker ni bil za nobeno rabo, so ga poslali v mesto, da bi študiral; čez leto in dan se je vrnil in kakor tudi so ga topli, ni maral več v mesto; skočil je z voza, bežal je preko polja in se je skrival na svišli. Poslali so ga v sosednjo vas, da bi se učil krojaštva; čez mesec dni se je vrnil. Kakor pes — tepen in izgnan se vrne po noči in tuli pred durmi. Martinec je ostal doma, vzel je harmoniko in je godel; sedel je za pečjo, kolena visoko privzdignjena, glavo povešeno, oči polzaprte, brez misli v daljavo strmeče. Drugi so plesali, Martinec je godel; samo harmonika je živela v njegovih rokah, on sam je bil mrtev, nikomur drag, nikomur zoprni — kakor klop pod njim . . .

Ležal je v senu, spanja ni bilo. Na rumenih žarkih, ki so lili izza razpoke v durih, je spoznal, da je zunaj že jasen dan. Jasen dan je bil, na ulici pa se ni genilo; ne koraka, ne glasu, kakor opolnoči.

„Kako bi ostal sam?“ je pomislil Martinec. „Komu bi še godel? Kakor da bi godel v mrtvašnici.“

Spoznanje je bilo zrelo v njegovem srcu in videl je svoje življenje tako jasno, kakor ob uri groze, smrti pred obličjem.

Peljal se je v mesto, mladega upanja poln. Preko holmov, preko ravni, v svetlo daljavo. Jutro je bilo — zmerom za solncem! Zasvetili so se stolpi, zašumele so ulice. Tam je življenje. Martinec se je opotekal v življenju, kakor da bi bil stopil v deročo vodo; njegove noge so bile še nerodne in slabotne. Pa je prišel mrak, utihnile so ulice. Martinec je bil truden, malodušnost je legla v njegovo srce in zajokal je v postelji. Po noči je vstal, oblekel se je natihoma in se je napotil.

„Kam, Martinec?“ je zaklical iz izbe zaspan glas. Martinec je vztrepetal, odpiral je duri kakor tat in je bežal po stopnicah, po samotni ulici, iz mesta. Nikamor se ni ozrl, nikogar ni povprašal; njegovo prestrašeno srce je poznalo pot; naravnost preko polja, preko močvirja; čez hrib. Noge so se udirale v mokro prst, padal je na strmem klancu, strah ga je bilo v gozdu; toda ob zori je ugledal vas pod seboj in je vzkliknil od radosti.

„Zakaj sem pobegnul takrat?“ je pomislil Martinec. „In zakaj se je tako brž vrnilo koprnenje v moje srce?“

Resnično, ni se bil še nagnil tisti dan, in Martinec je zajokal od hrepenenja.

„Budalo, čemu pa si pobegnilo?“

Voznik ga je naložil in ga je pripeljal v mesto.

„Kdo pa te je gonil stran, budalo?“ so ga pozdravili v mestu; pozdravilo ga je žarko solnce, pozdravile so ga šumeče ulice. Toda njegove noge so bile takrat še slabotne in nerodne in utrudil se je kmalu. Tako zelo se je utrudil, da se je vzdignil neko noč natihoma, oblekel se ter se splazil kakor tat po stopnicah. Na ulici je vztrepetal: neznan glas ga je poklical od daleč.

„Kam, Martinec?“

Bežal je črez polje, črez hrib, njegovo srce je poznalo pot.

„Čemu sem pobegnil takrat?“ je premišljeval Martinec, ko je ležal v senu. „In čemu se je takoj vrnilo koprnenje v moje srce?“

Drugi so odhajali in ni jih bilo več. Komaj da je prišel včasi kateri, pobahal se po krčmah ter se poslovil. Z lahkim srcem so odhajali, prepevali so in ukali, nobeno oko ni bilo solzno. Otresli so s svojih podplatov prah mrtvašnice in so šli z razprostrtimi rokami življenju nasproti. Moško so stopali, in ko so stali na hribu, se niso ozrli, še odkrili se niso, ko je pozvonilo v dolini, v tišini, Avemarijo . . . Njegove noge pa so bile slabotne, spotikale so se ob drobnih kamenih, opletale so se kakor pijane. Oziral se je v dolino, v temo so bile pričarane njegove oči. Upognjen je bil njegov grbavi hrbet — komaj so nosile noge veliko breme: težko srce, v daljavo koprneče, v dolino-temnico pričarano.

Vsi so odhajali. Vsi, ki je bila v njih še kaplja življenja, so bežali iz mrtvašnice. Zmerom bolj tiho je bilo v dolini; le še malokdaj se je oglasilo po noči ukanje na klancu — kakor samotni klic sove; le še malokdaj se je glasilo ob nedeljah petje iz krčem, neprijazno sredi tišine, kakor žalostna pesem romarjev. Kamor se je ozrl: starikavi, prsteni obrazi, ki je bila že smrt dahnila vanje.

„To je bilo božje znamenje!“ je pomislil Martinec. „Zdaj se je napotila tudi ona; poslednji čas je, in jutri — jutri pride smrt. . .“

Tudi ona se je napotila in vse življenje, vse upanje, koprnenje se je napotilo ž njo. In jutri, jutri pride smrt. Pogledala je bila morda tudi ona na večerno nebo, ozrla se je po dolini, pa je spoznala, da je poslednji čas. Od vzhoda so se zgrinjale sence, zmerom bolj se je nižalo nebo; en sam dan še in vsa dolina bo utopljen v noč, za zmerom.

„Odtod!“ je vzkriknil Martinec.

Vzdignil se je in si je otesel seno z obleke. Odprl je duri; svetloba se je izlila na podstrešje in Martinec je zatisnil oči. Glava

mu je bila težka, v ušesih mu je šumelo, slišal je čudno bučanje iz daljave. Počasi je zlezal po lestvi navzdol; nikogar ni bilo na ulici; v sosednji hiši so bila okna zabita; ozrl se je po klancu navzgor — tiho. Izpreletel ga je strah.

„Vsi so šli, ostavili so me čisto samega; ne otrok ni več, ne starcev, ne žensk.“

Napotil se je po klancu, pogledal je skozi priprto okno. V veliki, nizki, očrneli izbi je sedel na klopi starec, globoko sključen, molek v sklenjenih rokah. Obraz je bil siv in koščen, kakor obraz mrtveca. Starec se ni ganil; polodprte oči so gledale belo, ustnice se niso premknile.

„Tudi on je mrtev!“ je pomislil Martinec in je šel dalje s plahimi koraki. „Če res nikogar ni več?“

Tam je bila s slamo krita koča; rdeče duri nastežaj odprte, ozko okence brez stekla. Martinec je stopil v vežo; tudi v izbo so bile duri nastežaj odprte. Izba je bila vsa prazna; le dolge, bele klopi ob zidu in v kotu razpelo. Pod razpelom pa je sedela ženska, stara pač že sto let; v dve gubé je bil sključen život; dolge, zgrbljene roke so se oklepale starinskega molitvenika in bele oči so strmele vanj. Martinec je stal na pragu, ženska se ni genila.

„Tudi ona je mrtva!“ je pomislil, okrenil se je ter je stopil na klanec. Solnce je stalo visoko na nebu, svetložareče, Martinec pa se je začudil, ko se je ozrl po dolini. Zakaj vsa dolina je bila v senci.

„Resnično: še nocoj, še nocoj pride smrt!“

Martinec je hitel domov po harmoniko.

„Čas je! Skoro bi bil že zamudil!“

Ko je stopil v izbo, je začutil nenadoma težko utrujenost; položil je harmoniko na mizo, sedel je na klop in je uprl glavo v dlani, da bi zadremal.

„Saj je še čas! Saj je še velik dan! Vso noč nisem spal, zakaj bi zdaj malo ne zadremal?“

In zatisnil je oči. Kakor da se mu je sklonil nekdo preko rame, objel ga okoli vratu z rahlo roko, šepetal mu sladke besede.

„Tako prijetno je spati . . . v temi, v tišini. Ničesar si želeti, nikamor koprneti; mrtvec med mrtveci . . .“

Daleč na hribu je nekdo zaukal, Martinec se je stresel in se je vzdramil.

„Izkušnjavec je bil pri meni!“

Vzel je harmoniko in je šel. Solnce se je bilo nagnilo.

Z urnimi koraki je stopal v klanec, mimo mrtvih hiš. Visoko na klancu — natanko tja je sijalo solnce — se je zableščala v luči rdeča ruta. Martincu je vztrepetalo srce in pospešil je korake. Iz doline so hitele sence, skoro so ga že dohajale.

„Samo še trenotek bi bil poslušal izkušnjavca, pa bi bilo prepozno. Zaspal bi bil, kakor so zaspali drugi — kakor starec, ki je bil truden in je zamudil čas ter umrl z molkom v roki . . .“

Stali so vrhu klanca; Martinec je zamahnil z robcem.

„Hej, postojte!“

Dolge so bile njegove noge, pa so se opletale tako nerodno, da je lezel kakor starec.

„Stopi, Martinec, stopi!“

Poten je bil in zasopel, ko je stal pred njimi. Trije fantje in lepo dekle, vsi prazniško oblečeni, velike cule v rokah.

„Kam pa ti, Martinec?“ ga je vprašal fant.

„Z vami!“

Dekle se je zasmejala.

„Ti, Martinec? S harmoniko?“

„Kamor greš ti, pojdem jaz!“ je odgovoril Martinec resno, fantje pa so se zasmejali naglas.

„Glejte ga Martinca!“

„No, Martinec!“ ga je potrkal fant po rami. „Pa hodi pred nami, zagodi nam na pot!“

Martinec je zagodel, fantje so zapeli.

„Hej, hej, Martinec!“ je zaklical fant. „Kako pa godeš? Ne maramo romarskih pesmi! Zagodi nam poskočnico!“

Martinec se je prestrašil. Odkod se je bila oglasila tista žalostna romarska pesem? Prišla je v srce, prišla je v roke in nenadoma je zastokala v harmoniki. Postal je na poti in se je ozrl.

„No dalje, Martinec, dalje!“

Vrhu klanca so bili, ozrl se je v dolino.

„Kaj niso zapeli zvonovi tam doli?“

„Le dalje, Martinec, mudi se nam!“

Po klancu navzdol, po klancu navkreber v hrib. In kakor so hodili, je hodilo solnce ž njimi. Martinec je godel, godel je zmerom glasneje, da bi ne slišal svojega plahega srca. Zaključvalo je v srcu, zajokalo, kakor tisto noč, ko je vstal in se oblekel natihoma ter se splazil po stopnicah na ulico.

„Kaj zaostajaš, Martinec?“

Nič več ni hodil pred njimi. Truden je bil, noge so mu bile kakor od kamena.

„Kaj ne bi malo odpočili?“ je zaprosil.

„Saj smo se komaj napotili! Ne odpočijemo prej, dokler ne pridemo do štacije. Če si truden, pa se vrni!“

Rdeča ruta se je bleščala v solncu pred njim. Martinec je stopil krepkeje in je zagodel fantovsko.

Po strmi rebri se je vila pot; kamenje se je luščilo pod koraki in je drčalo v dolino; včasi je postal Martinec in je poslušal: zamolklo je zastokalo spodaj, kamen je bil utonil v vodi.

„Kje si ostal, Martinec, slabič? Doklej pa še misliš z nami?“

„Do konca.“

„Kam?“

„V Ameriko.“

Veselo so se zasmejali fantje in tudi ona se je zasmejala, ko se je ozrla nanj. Stal je pod njimi, na klancu; dolge noge so se mu tresle, grbavo telo je bilo sključeno, oči so strmele neumno, prestrašeno.

„V Ameriko!“ je ponovil Martinec in njegov glas je bil plah in proseč.

„Torej pojdi, Martinec, le pojdi!“ so se smejali fantje; ozirali so se nanj in so šli počasi dalje. Martinec je stal prikovan.

„Pojdi, Martinec!“ je zaklicalo dekle in beli zobje so se zasvetili.

Martinec je vzdignil nogo, da bi jo izrval iz zemlje, in stopil je resnično, opotekaje se, težko sopeč.

„Ali si pijan, Martinec?“

Videl je, kako se je okrenila, vzdignila krilo do gležnjev ter stopila v hrib; tudi fantje so pospešili korake.

„Zdaj so me ostavili samega, zdaj me je ostavila!“ se je prestrašil Martinec v srcu.

„Postojte, ljudje božji, potrpite, da pridem za vami!“

„Brž, Martinec, mudi se že! Skoro bo zatonilo solnce!“

Tudi Martinec je čutil, da skoro zatone solnce. Do njegovih nog so že segale sence, preplavile so bile že vso dolino.

Zaklicali so, toda postali niso, tudi ozrli se niso več.

„Brez usmiljenja je njeno srce!“ je pomislil Martinec. „Tako odhaja; ne ozre se name, ne reče adijo; sunila me je v stran kakor kamen; brez usmiljenja.“

Komaj deset korakov je bilo še do vrha.

„Samo še teh deset korakov!“ je pomislil. Njegovo srce pa je bilo malodušno; še poskusil ni, da bi izrväl prikovano nogo.

Izpreletela ga je čudna misel.

„Kako, če postane tam, na vrhu, in se ozre name ter se vrne? — Ubogi Martinec, moj dragi! — Zakaj bi bilo neusmiljeno njeno srce, če so tako lepe njene oči? Samo še pet korakov; zapeli so veselo pesem, ne vidijo me v senci več. — In se povrne in mi ovije roko okoli vratu. Takrat bodo pač utonile te sence v prelepem večernem solncu. — O ti, lepa, usmiljena, ki sem te imel tako rad! — Samo še en korak.“

Ozrl se je fant.

„No, Martinec?“

Martinec je premaknil ustnice, pa ni odgovoril.

„Zbogom, Martinec!“

„Ozri se še ti, vsaj enkrat še!“ je prosil Martinec v svojem srcu. Stali so na hribu, vsi v solncu. Videl jo je natanko; njeno glavo je obsevala nebeška gloriija, ruta okoli vratu je bila z zlatom obrobljena.

„Zbogom, Martinec!“

Ni se ozrla. Tonili so sunkoma za hrib zmerom nižje; solnce je tonilo ž njimi.

„Hana!“ je vzkriknil Martinec.

Samo še njeno glavo je videl v zlati megli.

„Hana!“

Utonili so za hrib in tudi solnce je utonilo.

Martincu so se šibile noge; stopal je, toda zdelo se mu je, da stopa zmerom na istem mestu. Njegovi koraki so bili trdi; kamenje se je luščilo in je drčalo po klancu; prišel ni dalje, dasi je sopol težko in mu je lil pot po čelu.

„Hana!“

Klical je, pa ni čul svojega glasu. Prsti so se krčili, stiskali so harmoniko — zajokalo je od nekod. Kjer je bilo prej solnce, se je raztegal dolg, ozek, rdeče obrobljen oblak, krvava lisa na lepem licu neba.

„Solnce je šlo ž njimi in se ne vrne več. In jutri, jutri —“

Stopal je neprestano, s trdimi koraki, sključenimi nogami. Trenotek je bil; solnce je zašlo tako hitro, kakor da bi se bilo utrgalo z neba. Martincu se je zdelo, da stoji tam že ves dolgi večer; pre-mišljeval je mirno.

„In jutri pride smrt; kakor je bilo sojeno. Starci je že niso mogli dočakati; zaspali so, še predno je dehnila od daleč. Tudi takrat sem pobegnil, ker je bilo sojeno; čemu bi se ne povrnil zdaj v to prijazno noč? — O, da bi se bila vsaj ozrla; vsaj prijazen adijo! — Hana! Hana!“

Kakor da bi se bile prelomile, so se sključile noge, telo se je zvilo vznak, pesti so se stisnile in čuden zvok je presekal noč, pol jok, pol krohot. Na klancu se je utrgal velik črn kamen, drčal je v dolino sunkoma, skokoma, ter je utonil.

Pred hišo je stala kmetica in se je pokrižala.

Sentimentalne melodije.

I.

V
 tvojih očeh je raj,
 glorijske večne sijaj!
 Ko pride mrak trepetajoč,
 pozdravljajo zvezde te v tiho noč,
 ljubica moja!
 V tvojih očkih gorí,
 moja sreča se v njih blesti,
 v njih duša mi zgorela bo,
 mladost mi ovenela bo.

II.

Stej, žalost se je zgrnila
 neskončna nad menoj,
 ah, le še v sanjah vročih
 obraz zrem sladki tvoj!

Poznaš li tisto ljubezen,
 ki nič ne govori,
 ker je globoka kot morje
 in ker ji konca ni?

Draga, veš, kaj se pravi ljubiti
 v življenju enkrat samo,
 ubiti živo srce,
 ko je prosilo tako?

Oblak bo šel po nebu
 srebrno bleščeč . . .
 moja pota bodo mračna,
 po njih v bridkosti duša
 bo plakala se solzeč.

III.

Ljubezen moja križana
leži pred teboj koprneča,
zdihuje ranjena zaman
po tebi, sladka sreča!

Sijale so zvezde v majsko noč,
akacije so dehtele,
želje so vstale obupujoč
in večno bodo plamtele.

IV.

Bolest srca je strašna,
da se bojim, ko se noči:
iz mraka čujem glasove,
kot če mrliču zvoni.

Draga, duša moja otožna
pogubljena bo vekomaj,
a tebi odprt bo bleščal
nebeški raj!

Pred milostno Madono
je lučka ugásnila,
v temo se je zavila
podoaba sveta vsa.

R. Slavič.

Le še spomini včasi . . .

Zdaj sem daleč od tebe
in le še spomini vedo
za tvoja mehka lica,
za tvoje modro oko.

In le še spomini včasi
poljubijo te gorkó,
tesnó te stisnejo k sebi,
v naročje te toplo vzemó.

Roman Romanov.

Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

V.

„Dobrega literarnega lista nam je potreba, naj mu bode ime tako ali tako, naj ga ureduje Peter ali Pavel, naj izhaja na Dunaji, v Ljubljani ali v Novem mestu“.

(*Stritar, Zvon 1879, str. 352.*)

1.

z dejstev, zabeleženih v prejšnjem poglavju, je vsaj nekoliko razvidno, kaj je bil Stritar s svojim Zvonom za slovensko slovstvo; kdor ga hoče celotno presojati, naj prečita članek „Jos. Stritar“ v Hribar-Tavčarjevem „Slovanu“ leta 1887., str. 12. idd., zlasti markantne črtice na strani 93.; tudi mi pravimo: „V Stritarju ima slovenska književnost svoj izraz“ in „Stritar stoji na vrhuncu slovenske kulture“; a res ni, da so baš „Novice“ krive, da je propal Zvon; vzroki so bili drugi, kakor smo deloma videli: notranji.

Propal? Saj Zvon pravzaprav ni propal, le preselil se je z Dunaja v Ljubljano, udomačil se je med domačini in, zajemajoč iz rodni tal, postal krepkejši; a udobno življenje mu je bilo doma le mogoče, ker mu je bil uglasil pot dunajski ded. V kakem pravcu bo tekel bodoči razvoj, sluti prav dobro „Vienac“ XII. 1880, str. 233.: „Gospodina Stritara svaki Slovenac pa i mnogi Hrvat pozna kao temeljito naobražena estetika ter najboljega slovenskega kritika. Njegov je Zvon po obsegu malen list, mu ipak je odabranimi i izvornimi članci . . . znatno obožatio malu slovensku književnost. Uzprkos tomu ima taj vrstni listić zajedno sa svojim urednikom mnogo ljutih neprijatelja. Gosp. Stritar je sve kušao, da tu mržnju ublaži . . . Žalostna posljedica odurnoga zanovjetanja je, da će gosp. Stritar obustaviti izdavanje svojega lista . . . Dao bog, te bi se obistinila želja praštajućega se gospodina urednika, koj je svoje zemljake pozvao, da si tečajem ove godine nadju koga, tko bi jim utemeljio nov list ili htio preuzeti „Zvon“. Ako baš mora tako biti,

onda mislimo, da bi se taj čovjek mogao naći medju dasadanjimi suradnici Zvona. Medju ovimi se je u zadnje vrieme osobito iztaknuo gosp. prof. Levec...“ Pisec tega odstavka, S(taré), je pač poznal razmere.

Omenjeni Stritarjev poziv, naj se med tem, ko on izdaja zadnji letnik svojega Zvona, pripravlja kje drugje, najbolje v Ljubljani, nov leposlovni list, je slovstvenike vzdramil. Jurčič, Kersnik, Levec, Tavčar so v Ljubljani razpravljali o tem, a do prave odločitve ni prišlo, zlasti ker je bil Levec, ki bi bil res, kakor je Staré pravo zadel, pač prevzel vodstvo, tedaj preobložen z osebnimi posli, Jurčič pa je bil pri „Sl. Narodu“ dovolj vprežen. Leto je teklo in potekalo, a Ljubljana se še ni prav zgenila. Kar pride iz Celovca vest, da bo tam izhajal nov leposlovno-znanstven list, „Kres“. To je izpodbodlo zlasti Jurčiča; kar hitro je, tako mi je pravil Levec, sestavil in objavil oklic,¹⁾ da — izide s prihodnjim letom „Ljubljanski Zvon“, ter je na svojo roko napovedal izdajatelje: sebe, Kersnika, Levca in Tavčarja.

Tako je bil presekan gordijski vozal preudarjanja in sreča ju-naška je bila mila temu hitremu, nepričakovanemu činu. Marsikdo je bil iznenaden, nekaj pač Stritar sam, ki se izprva novemu podjetju ni bližal. Nekam neprijetno je bilo zanj, da se je list imenoval baš „Zvon“, ker je on želel, naj se imenuje drugače. Vendar moramo reči, da so ravnali ustanovniki popolnoma v zmislu bistva novega lista, izražujoč že v naslovu kontinuiteto „Ljubljanskega Zvona“ s Stritarjevim. Ime samo ob sebi je sicer brezpomenbna zunanost in lahko bi se šalili iz njega, kakor se je Levstik iz „Novic“ (Zbr. sp. II. 142), kjer jim našteva celih 24 naslovov (med njimi tvorbe, kakor: srditokritikodavje, jezikooblikopridje, zabavnosmehovljstvo), a Zvon je zadonel tako, da kaj takega nikomur ni prišlo na misel.²⁾

Tako je izšel 1. januarja l. 1881. „Ljubljanski Zvon, leposloven in znanstven list. Izdajatelji: Jos. Jurčič, Janko Kersnik, Fr. Levec, Dr. Ivan Tavčar. Št. 1.“ Izšel bi bil pač tudi brez ozira na „Kres“, a zdravo je bilo tekmovanje s takim listom, ki so ga zastopali glasoviti možje, in ljubljanski društveniki so morali delati z vsem ognjem.

Literarni svet pa je ta konkurenca vendarle dirnila. Oziram se najprej na „Vienac“, ki je oba lista pazno zasledoval in je bil vse-

¹⁾ Glej „Slov. Narod“ 1880, 10. novembra in 12. decembra.

²⁾ Kako so se pri nas izbirala imena časopisov, gl. Vrhovnikov spis str. 83. do 84.

kakor objektivnejši nego naši domači glasniki. L. 1881., br. 3., str. 48. je najprej navedena vsebina 1. številke „Zvona“, a zatem se nadaljuje: „da če list dobar biti, može se prosudit po imenih poedinih pisaca, koja liepo slove u slovenskoj književnosti . . . Bilo je vrlo koristno, da su se odlične književne sile sastale na složan rad, po kome literature manjih naroda valjano uspjevati mogu. No kao da nisu svi pisci pristali u to kolo, prof. Jak. Sket u Celovcu pozivlje naime na predplatu za beletristički mjesečnik „Kres“ . . . Nemožemo o njem ništa reći, jer ga nevidjesmo, nećemo ni nagovještati o povodu toga razkola. Medjutim pratit ćemo pozorno oba lista ter ćemo u svoje vrieme iztahnuti, u koliko se svojim pravcem razlikuju“. Na strani 73. pa se glase besede že konkretnije: „Po vanjskom obliku oba su si lista ravna, oba izlaze u mjesečnih sveščićih po četiri arka, te su oba namienjena beletristici i znanosti. O nutarnjoj vriednosti naprvo suditi, bilo bi krivo. Kako čujemo, ima „Kres“ svoje, a „Ljublj. Zvon“ svoje suradnike, pa budu li ovi svoju rieč održali, neće ni jednomu ni drugomu uzmanjkati duševne podpore; nu kakva će biti materijalna, to ne znamo. Budu li Slovenci obadva lista podupirali, onda želimo i jednom i drugom dug život, osvjedočeni, da mogu dva lista, kad složno rade, narodu mnogo više koristiti, nego jedan“. Pozneje (str. 461.) je Vienac — ne Staré, ampak uredništvo — zelo zameril Kresu, da je v 7. številki sprejel izpod peresa dr. Ahasvera članek o Jugoslovanih, kjer se naštevajo, sicer čisto objektivno, nekatere slabe lastnosti Hrvatov in Srbov. Vendar se je vsestransko priznavalo, da je Kres izboren list. —

Za konkurenčna lista pa sta se smatrala v javnosti „Zvon“ in „Kres“ vedno, a pravi rodoljub je ravnal in govoril tako kakor avtor knjige „Časnikarstvo“, ki piše še leta 1884. (str. 73.): „Pisatelj teh vrstic je že od začetka naročen na Kres in na Zvon ter pri vsaki priliki spodbuja ljudi k naročevanju obeh listov ali pa vsaj jednega izmed nju“. — Naposled se je razmerje med listoma res tako uredilo, kakor je pisal Vienac: oba sta imela svoje naročnike in sotrudnike in Zvonu Kres ni nič škodoval, kakor mi je zatrjeval Levec, naravnost pa tudi Zvon Kresu ne. Kres je zamorila zlasti nedovzetost Slovencev za strogo znanstvo ter odročno domovje Kresovoleta 1886. je gorel — žal — zadnji „Kres“!

„Novice“ leta 1880. so najprej (stran 366.) posnele po „Sl. Narodu“ vest, da bo izhajal z nastopnim letom „Lj. Zvon“ (prim. tudi str. 373.), in dostavile vprašanje: „Kaj pa Kres?“, a na str. 387. (št. 48., 1. decembra 1880) je ponatisnjeno „Vabilo na naročbo Lj.

Zvona“. Leta 1881. pa primerja T. Petrov pod naslovom „Jezikoslovne stvari“ (stran 35. idd.) oba lista; oba splošno pohvalivši, se bavi pisatelj z jezikovnimi posebnostmi in graja „Zvon“ zaradi nekaterih nedoslednosti. Nasprotno pa hvali nekaj niže (stran 75. idd.) Cigale v sestavku: „Pisatelji slovenski, na pilo nikdar ne pozabite“ vprav „Zvon“ z ozirom „na čistost oblik in na pravilnost,“ dočim v Kresu često pogreša „pile“. — Te besede so bile poslavljanje od jezikoslovne dobe v našem slovstvu!

Oprezno se je vedla „Danica“ napram novorojencema. V številki 51., teden pred Božičem leta 1880., je objavila Kresovo vabilo na naročbo v obliki sledečega dopisa iz Ljubljane: „Učeni gospodje bodo o novem letu v Celovcu pričeli na svitlo dajati leposloven in znanstven list „Kres“. Slovenci vedo, da „Danica“ skrbno želi mladino varovati vse spotike in privoši ji le zdrave duševne hrane. Leposlovstvo je nevarno polje in le prerado se zavleče kaj na to ledino, kar ni „leposlovno“ in v mladini budi občutke, ki jih vera in nrvnost prepovedujete. V zaupanju in pod to pogojo, da bode „Kres“ zares jasno-svetli kres naši mladini, naj tudi „Danica“ naznani naslednje poslano vabilo“. — To je bilo dovolj hladno, a Danica si je ostala zvesta v svojih načelih; o „Zvonu“ ni prinesla — ne besedice, ostala si je tudi v tem oziru zvesta.

Točno je seveda o Zvonu poročal „Slov. Narod“. Prvi dve oznanili smo omenili že zgoraj; proti koncu l. 1880. pa je prinesel vsak teden kako vest o Zvonu. Dne 22. decembra (številka 293.) je povedano poročilo: „Ljublj. Zvona se stavi zdaj uže četrta pola. Naročniki, ki hote ta časnik podpirati, naj se izvolijo skoro oglasiti. Prvi broj izide na novega leta dan“, in dne 29. decembra (št. 298.) je navedena vsebina 1. številke s pristavkom: „Glavo' v našem listu je narisal v novogrškeje renesansi ljublj. umetelnik g. A. Zeplichal“. V številki 296. (25. decembra) je obenem bodro pisan članek pod zaglavjem „Lj. Zvon“; tu je povedanega n. pr. o beletristiki mnogo reči, ki imajo splošno veljavo in zaslužijo našo pozornost, ki jim jo bomo posvetili, ko se bomo bavili z Zvonovim programom.

* * *

2. Tako je izšla s 1. januarjem 1. številka in je dosegla na mah uspeh kakor pri nas nobeden list niti prej niti pozneje. „Slovenski Narod“ poroča v 4. številki leta 1881., da se je javilo za „Zvon“ toliko naročnikov, da se je

ves prvi natis 1. številke (1200 izvodov) prodal že 4. januarja, akopprav se ni poslala skoraj nobena številka na ogled; novi naročniki naj malo počakajo. Kar trikrat po vrsti se je ponatisnila še tekom januarja 1. številka in je bila vendar še pred koncem meseca razprodana. Na platnicah 2. štev. „Zvona“ čitamo obvestilo: „Zaradi nepričakovano obilih naročil razpečal se je tudi tretji natis „Lj. Zvona“ v malo dneh, tako da se novim naročnikom, ki so se oglasili uže v drugej polovici meseca januarja, ni mogla poslati 1. številka. Novega četrttega izdanja pa tudi ni bilo možno še ta mesec oskrbeti . . . Novi gg. naročniki bodo morali zatorej nekoliko tednov potrpeti“. Tudi ta ponatis je hitro pošel; zato se javlja na platnicah 5. številke: „Ker nam je Lj. Zvona 1. št. pošla tudi v četrtem izdanji in je zaradi predragega tiska ne moremo v petič tiskati, oglašamo s tem novim naročnikom, da jim 1. številke ne moremo pošiljati“. Le ko bi se bilo oglasilo vsaj 50 novih vseletnih naročnikov, bi se bila ona številka še enkrat ponatisnila; to se ni zgodilo. —

Veliko zanimanje za list je ostalo do konca letnika, ko so uredniki sami v vabilu na naročbo lahko z zadovoljstvom zatrjevali, da se s tolikim številom ni mogel ponašati še nobeden slovenski leposlovni list. Prepričanju večine teh naročnikov je pač dal duška v „Slov. Narodu“ z dne 16. dec. 1881, št. 286. „Spectabilis“, pišoč: „Ko je pokojnik A. Janežič začetkom leta 1858. položil temeljni kamen slovenski literaturi, štel je naročnike „Slov. Glasnika“ in bilo jih je 400. List je bil dobro uredovan in pisan, ampak pisalo ga je k večjemu deset — navdušenih mladeničev. Če preskočimo 24 let in pogledamo 12 zvezkov „Lj. Zvona“ od leta 1881., ki ležijo pred našimi očmi, moramo pač veselo vzklikniti in pritrditi, da je leposlovna in znanstvena naša žurnalistika dorasla ter da je ravno v tekočem letu dospela do krepke moške dobe . . . Ko so lani štirje znani mladi možje in na dobrem glasu stoječi pisatelji v Ljubljani sklenili izdavat v središču Slovenije lepoznavski list ter so pozvali v ta namen na sodelovanje svoje somišljenike, javilo se je precej in pozivu odzvalo toliko pisateljskih moči kakor še pri nobenem sličnem podjetju dozdej; reči se mora, da je jedva ena polovica prišla letos na vrsto, druga polovica še čaka pripravljena v rezervi . . .!“ Na kratko pregledujoč vse sestavke I. letnika in označujoč pisatelje (gl. zgoraj naše I. poglavje), pripomni naposled, ker pogreša med sodelavci tistega, ki je bil zadnja leta prvi steber našemu leposlovju: „Gosp. prof. Stritar se letos v „Lj. Z.“ ni oglasil. To se nam je nekako čudno zdelo in povpraševali smo

na več strani, zakaj je umolknil znani dunajski zvonar. Prejeli smo več različnih odgovorov, a nobenega določnega, nobenega takega, ki bi nam zadostoval. Zatorej ljubljanske zvočarje tukaj javno pozivljemo, da naj si pridružijo še svojega odličnega dunajskega tovariša . . . Ako je g. Stritarja upehal „Dun. Zvon“, no, saj je zdaj eno celo leto počival, naj spet zvoniti začne in še Borisa Mirana na pomoč pokliče.“

Tako so pač preudarjali mnogi, ker si Zvona, naj je bil tudi „Ljubljanski“, brez Stritarja skoraj niso mogli misliti; kar ob porodu Lj. Zvona (22. jan. 1881) je bil pisal Vienac, ozirajoč se edino na vabilo na naročbo (4. števil., str. 58.): „Najbolje bi dakako bilo, da se je sam Stritar — povratio u domovinu, ali kad več to nikako nije bilo moguće, moramo i u tom nazrievati neku sretnu kob, što se nadjoše odmah četvorica čuvenih pisaca, koji su „Zvon“ uzeli v svoje krilo . . . Jedno samo nam je nedokučivo. U pozivu na predplatu čitali smo preko četrdeset raznih suradnika . . ., ali badava tražismo ime g. Stritara, nenadjosmo ga. Pitali smo prijatelje, pa nam nezna doše ništa izviestna kazati. Čusmo medjutim od inud, da g. Stritar namjerava tečajem ove godine izdati sabrana svoja djela . . . Dao bog, te se ovaj glas čim skorije obistinio, pa se onda smijemo nadati, da će nam se g. Stritar i opet javiti u „Zvonu“.“

Takisto je pač marsikdo pogrešal prvega zvonarja Stritarja; celo prvo leto ga ni bilo blizu. Bilo je pač umljivo, da si je hotel malo odpočiti od literarnega dirindaja; saj je že početkom l. 1880. v zadnjem letniku svojega „Zvona“ izjavil, da bi rad imel enkrat mir. Nekoliko ga je pač tudi ozlovoljil zunanji neuspeh pri njegovem listu in ozlovoljila ga je, kar je vobče isto, mlačnost slovenskega občinstva. —

3. Kdor primerja ne samo veselega sprejema, ki ga je pripravilo slovensko občinstvo „Lj. Zvonu“, ampak tudi zvestobo, ki so mu jo ohranili naročniki, z borbami, ki jih je prestal Dun. Zvon v zadnjih letih, ta bi se ob prvem pogledu čudil, od kod izvira to nasprotje. Je li Lj. Zvon za toliko boljši nego Stritarjev, ali je občinstvo postalo drugačno, za slovstvo dovtetnejše, ali so vplivali le zunanji razlogi?

Vplivni so bili pravzaprav vsi ti razlogi, a vendar se odgovor ne sme in ne more glasiti tako enostavno, kakor se glasi vprašanje. Preden se sploh odgovarja, je treba pibiti še enkrat za vse čase dejstvo: „Lj. Zvon“ bi bil brez „Dunajskega“ nemogoč! Ko bi se bil ustanovil že kar „Ljubljanski Zvon“ brez njegovega prednika, bi bili

brezdvomno slovenski literarni izobraženci — z malimi izjemami — majali z glavami, ker bi lista ali ne bili umeli ali ga ne hoteli umeti, češ, da kaj takega ni za to dobro slovensko ljudstvo. (Dunajski) Zvon s svojo očitno in prononsovano smerjo, ki je vodila le kvišku in ni krenila niti na levo niti na desno, on je iztrebil dračje vaškega filistrstva, je izsuševal barje duševne samozadovoljnosti in posipal trdno, belo pot, ki pelje človeka v prej nepristopne krasote gori v višavah ali tam daleč v gozdnem zatišju!

Okroglih trideset let so trajali poskusi s časopisi; vse, kar se je pri njih posrečilo in proizvedlo dobrega na dan, to se je iztekalo naposled v „Ljubljanski Zvon“. — V petdesetih letih XIX. stoletja je zabrenčala, kakor smo slišali, „Bčela“, ali bila je prav pristopna le nekaterim specialistofilologom in starinoslovcem; „Priatelj“ in pozneje „Vrtec“ je pridobival šolske kroge; „Glasnik“ je prvi skušal ustreči vsem, dandanašnji bi rekli: „čitajočemu občinstvu“, in je, zastopajoč ta smoter, prvi prinašal nekaj literarne kritike; a žal, „čitajočega občinstva“ je bilo premalo, zato je skušal Janežič z „Besednikom“ pridobiti tiste, ki znajo dakako — čitati, čeprav drugega nič; pa med temi je bilo premalo takih, ki bi bili res čutili potrebo, vsak mesec kaj čitati — „Pratika“ in „Koledar“ sta jim zadostovala, že „Večernice“ so bile preveč.

(Dalje prihodnjič.)

Ljubezen iz nekdanjih dni.

Ljubezen iz nekdanjih dni
je prišla k meni v vas,
imela resne je oči,
osoren bil ji glas.

Ljubezen iz nekdanjih dni
je šla od mene proč
in brisala si je oči,
turobno plakajoč . . .

Budislav.

Snov za novelo.

Spisal dr. Ivo Šorli.

(Dalje.)

4.

rilo je mrzlo okrog oglov in v zraku je žvižgala burja visoko in hudobno in dražila in hujskala morje pod seboj, da je rjavelo in butalo noč in dan v trepetajoči, zdvijani strasti ob skalnate bregove, ki so hladno odbijali te brezumne napade . . .

Že ves teden se nista videla in Pavel je hodil nemirno po svoji sobi gori in dol. Potem pa je sedel in ji pisal že drugo pismo v teh dneh.

„Zdaj mi je dovolj, Helena! Vem, da v takem vremenu nihče ne hodi rad izpod strehe, in zato ti tudi nisem štel v zlo, da nisi prišla na sestanek v nedeljo, toda dva, tri stavke sem gotovo smel pričakovati od tebe. Z eno besedo, dekle: — ti se mi umikaš . . . Od onega dneva pred dvema mesecema, ko sva sedela tam zunaj za ovinkom in sem ti potem razložil svoje gmotne razmere, — si se sploh mnogo, mnogo izpremenila . . .“ — „Naj le ve, česa jo dolžim!“ je zamrmral in pomislil za hip, kaj naj ji še reče. In pomočil je iznova in nadaljeval: „Ne misli, da ne vem, kaj to pomeni! No, nič ne de, ne bom te prosil niti z eno besedo, da ostani, — samo to: če že misliš iti, pojdi hitro! Mene pač ni treba pripravljati in ponosno odklanjam vsako usmiljenje!“

„Toliko, kar se tiče mene. Glede tebe pa sem čul, da se baron Windberg ne gane več od tvoje strani. Glej, sijajno življenje te čaka, — veruj, da govorim brez vse zagrizenosti! — če misliš, da boš srečna, ne oziraj se name! . . .“

Sklenil je in oddal list služkinji. „Samo negotovosti ne strpim!“ je udaril nervozno ob tla. „Če mi odgovori, da je izvolila barona, bom vsaj videl, da je pač taka, kakor sem jo sumil že spočetka. Beračil pa jaz nisem še nikdar!“ In vzravnal se je ponosno.

Sedel je zopet in si podprl glavo z desnico. In spomnil se je zopet male Anice v upravnishtvu, tega skromnega, tihega dekleta s prelepimi, otožnimi očmi, ki so se obrnile vedno vanj, kadar je šel mimo . . . „Nazadnje!“ je skomizgnil in si gladil počasi svojo svetlo, rjavo brado . . .

Že drugi dan pa je prišel Helenin odgovor. Z mirno roko je prerezal zavitek in čital.

„Seveda sami duševni vzroki!“ se je nasmehnil skoraj veselo, ko je končal. „Lepi pokloni za barona, če bi on to vedel... Vse skupaj se namreč pravi: ‚baron je dovolj neumen, da bom lahko srečna ž njim‘...“

Vtaknil je list v žep in stopil k zaprtemu oknu. Ogromen val je lomastil ravno sem iz ozadja bliže in bliže in podoben je bil nerodnemu širokoplečnežu, ki bi klical vsem manjšim tovarišem, naj le gredo ž njim, on da bo že pokazal onim trem skalam tam pred bregom, kaj da se pravi to: pogum in moč... Pavel ga je spremljal pazljivo s svojimi očmi in veselo se mu je storilo, ko si je orjak razčesnil glavo in se zvalil brez moči v penaste globine...

Potem pa se je obrnil in stopal počasi po svoji sobi med oknom in vrati.

Posegel je zopet v žep in poiskal ono mesto: „Vendar pa bi iskreno želela, govoriti še enkrat s teboj. Potrebo čutim, da se ti opravičim obširneje, nego je to mogoče na papirju, zakaj bolelo bi me, če bi me ti obsojal. Jutri od šestih zvečer dalje bom popolnoma sama doma in potrkaš lahko naravnost na moja vrata.“ „To se pravi, da ne bi rada, ako bi me kdo videl...“ —

„Hm, zakaj bi ne šel?... Zanimivo bo vsekakor“, se je zopet nasmehnil. „Najbrže neumna komedija... Glavno vlogo prepustim pa vsekakor njej.“

Naslonil si je čelo na mrzlo šipo in se zagledal vnovič ven... Zdelo se mu je, kakor da se je bilo morje nekoliko umirilo, a zato je bilo le še bolj temno in neveselo, tako kakor nebo nad njim... In naenkrat je začutil bolešno hrepenenje, da bi se mu razlila ta brezupno žalostna slika tu zunaj v dušo, in prepustil se je s sklonjeno glavo njenemu mračnemu vplivu... In bolj in bolj se je zavijalo vse njegovo življenje v tako zamolklosivo, beraškoborno haljo in stalo revno, zapuščeno, trepetajoče, samo daleč zunaj sredi brezkončne, prazne planjave. Nikjer žarka, nikjer tolažbe in po sredi mrtva stezica, izgublajoča se tja nekam na megleni horizont... In počasi mu je zdrknila solza čez lice in za njo še druga, tretja... Nobene jasne misli in nobenega določenega čuvstva ni bilo več v njem, mračna brezkončnost tam zunaj ga je bila vzela rahlo v svoje naročje in pogreznil se je bil brezzavestno in popolnoma v njo... Samo še spomin nanjo, na Heleno, je zatrepetal čez nekaj časa nejasno v njem in zakril si je oči...

„Glej, tam gre ubožica . . . bogve zakaj . . . Potem pa pride taka strašna ura, ko bo jokala ravno tako nad svojim izgubljenim življenjem, strmela ven v daljo in ne bo več nobene zvezde in nobene tolažbe . . .“

Šele čez dolgo se je vzravnal počasi in trudno se je oblekel v svoj plašč. Namenil se je ven, v družbo, da pozabi, da ga zdrami življenje iz te težke otrplosti.

Vrnil se je pozno domov, glavo omamljeno od šumne zabave in pijače, in pogreznil se je takoj v topo, globoko spanje.

Drugo jutro pa se je zbudil miren in hladen in tudi popoldne je delal z mrko odločnostjo. Samo včasi je potegnil uro iz žepa, da bi ne zamudil.

Tri četrti na šest je vstal in se napotil k Heleni. Vedel je, kje je njena soba, in bilo mu je zelo ljubo, da ni bilo nikogar ne med vrati, ne na stopnicah.

Potrkal je tiho in vstopil. Na mizi je stala zeleno zastrta svetiljka in šele čez hip je zagledal Heleno, slonečo ob oknu in strmečo ven v noč.

„Dober večer, Helena!“ je pozdravil prijazno in neprisiljeno. Obrnila se je počasi in gledala v tla.

„Hvala ti, da si prišel!“ je rekla tiho.

„No, zakaj pa bi ne? Ne sicer za to, radi česar si mi pisala, namreč da bi se opravičila pred menoj, kajti tega res ni treba, — jaz te razumem, ampak . . .“

„Ti me razumeš?“ je zategnila in se ozrla prvič v njegov mirni obraz.

„No, moj Bog! Samo preveč moder ne sme biti človek, pa vse razume!“ se je nasmehnil pomenljivo.

Lice se ji je stemnilo in počasi je zmajala z glavo.

„Ti hočeš reči, da me je zmotilo baronovo bogastvo in blagori, ki me čakajo?“ je vzdihnila trpko.

„Veš kaj, draga moja!“ — njegov glas je postal naenkrat oster in leden, — „to je popolnoma tvoja stvar, kaj te je zmotilo, — jaz sem prišel, da se poslovim od tebe in da se ti zahvalim za ta lepi, zadnji sen svojega življenja . . .“

„Ti si krut človek, Pavel!“ je vzkliknila bolešno po kratkem molku.

„Krut? Ta je pa res lepa!“ se je zasmejal strupeno. „Ali naj se zdaj razjočeva drug drugemu na prsih, ker je življenje tako žalostno, tako strašno, strašno žalostno?“

Spomnil se je naenkrat njenih besedi, ki jih je govorila takrat tam gori v gozdu ob Dravi, in z ljuto strastjo jih je pačil skozi stisnjene zobe.

Molčala je kakor omamljena, a nato se je ozrla vanj, pol kljubujoče, pol usmiljenja proseče.

„Ti mi to slovo jako olajšuješ, Pavel, in hvaležna bi ti morala biti, ako . . .“

Glas ji je odrekel in oprla se je trudno ob stolico kraj sebe.

Ozrl se je s široko odprtimi očmi v njo in žila na čelu se mu je napela. Jeza, ljubezen, ki je zagorela zdaj naenkrat zopet z vso silo v njem, sum, da je vse to le sentimentalni patos, hrepenenje, da bi ne šla od njega, tiho, vroče poželenje po tem kipečem mlademu telesu, — vse to se je bilo zgrabilo v njegovih prsni v ljuto borbo, da je zahropel, kakor da ga nekdo duši . . .

„Kaj hočeš pravzaprav od mene?“ je jeknil hripavo, pretrgano.

A potem je planil burno na noge in jo zgrabil za obe roki.

„Ali hočeš vendar ostati moja? Povej, Helena, povej!“ se je sklonil k njej.

Povesila je glavo še niže in molčala.

„Helena!“ je vzkliknil bolešno in nepopisno nežno.

In počasi je zmajala z glavo in komaj da je slišal:

„Ni mogoče, Pavel“.

Smrtna bledoba mu je šla čez lice in krepka postava se mu je za hip ušibila. Potem pa so zdrknile njene roke iz njegovih in oddahnil se je globoko.

„Dobro!“ je rekel trdno. „A zdaj pa res ne vem več, kaj naj delam še tu!“

Snel je droben prstan z mezinca in ga ji del v roko, a padel je na tla, otožno zazvenel, zavrtel se v dveh velikih kolobarjih po sobi in se izgubil nekam pod omaro v kotu . . .

„Mi li daš roko v slovo?“ jo je vprašal nekoliko prijazneje ter ji nudil svojo desnico.

A stala je še vedno nepremično pred njim.

Skomizgnil je z ramami.

„Pa z Bogom torej, Helena!“

In obrnil se je proti vratom.

„Ne tako, Pavel!“ je vzkliknila naenkrat. „Ne tako . . . tako prozaično! . . .“ je dodala nestrpno.

Okrenil se je in največje presenečenje se mu je čitalo na obrazu.

„Prozaično?“ je ponovil zateglo. „Ampak, duša človeška, — kaj pa hočeš pravzaprav? A, ti bi rada — kakor je v romanih?“ se je zasmejal.

„Ti, saj najina ljubezen bi bila res snov za kako novelo!“ je nadaljeval po kratkem molku z zamišljenim nasmehom, kakor da mu samemu ta misel ugaja.

Kakor da jo je priklical naenkrat zopet v življenje . . . Oči so se ji zasvetile in ustnice rahlo odprle . . .

„Glejte jo! — zdaj smo zadeli na pravo struno, zdaj smo jo zbudili — — umetnico!“ se je zasmejal zopet. „Torej — da se pošteno pogodiva! — kdo spiše novelo, ti ali jaz?“

Obraz se ji je zopet stemnil in ponovila je, vsako besedo poudarjaje:

„Ti si krut človek, Pavel! Da, zdaj vem, zakaj so mi bili moški v tvojih spisih, ki si jih ti hotel narediti simpatične, vedno zoprni!“ je dodala mračno, gledajoč predse.

„A? Zato najbrže, ker imajo vsi kosti in pesti, ker ne marajo stokati in javkati, ker ne marajo poklekati? Da, draga moja, če se ti hoče po tem, si pač dobro ukrenila, da si se potrudila dalje . . .“

„Ali ti sploh kaj čutiš sedaj, ko se ločiva?“ se je naslonila pred njim na stolico in ga merila s hladnosrdnimi očmi.

Del je obe roki v žep in zapičil svoj pogled v njenega.

„Ti! — pravim ti, da se moram silno premagovati! Torej ti, ti, ki mene tako brezsrčno, brezobzirno zapuščaš, ti se drzneš mene izpraševati, ali kaj čutim? Človek res ne ve, ali bi se jezil ali smejal . . . Toda morda ti gre zaradi novele?“ se je ukrotil siloma in se zopet zlobno nasmehnil. „Potem je tvoje vprašanje docela opravičeno, kajti jaz sem gotovo najbolj poklican, da ti poročam o srčnih občutkih tvojega bodočega junaka. Prosim! — ne me motiti!“ je iztegnil roko proti njej, ko ga je hotela prekiniti. „Da ti torej dam nekaj navodil: Sinoči se je ta junak bridko razjokal tam v svoji hladni, samotni sobici, ko je prejel tvoje pismo, in strmel potem dolgo časa ven na tisto brezmejno žalostno morje . . . S tem pa je šla njegova žalost na vodo in zdaj, ko stoji pred teboj samo, zdaj ga nikakor ni volja, da bi ustvarjal pred teboj še konec, in sicer poetičnoobjokan konec tej historiji . . . Sicer pa — — zame tu itak še ni konca, ker ni še konec tega izgubljenega mojega življenja . . .“

Njegove zadnje besede so bile otožne, njegove prsi so se dvigale težko in bolešno oko mu je strmelo mračno v tla . . . Postal je zopet šibak . . .

Naenkrat je začutil, da je vzela njegovo roko mehko v svojo, in presenečeno ji je pogledal v oči, ki so bile vse žalostne in sočutne . . .

Vztrepetal je ves in treba je bilo vseh moči, da ni omagal.

(Konec prihodnjič.)

V pomladnih sanjah.

I.

V pomladnih sanjah vzknila je ljubav,
ko v svetih željah srca so gorela,
ko nada zlata se je razcvetela,
ko zemljo je zasnubil žar višav.

A glej, sedaj je mrtev kras planjav,
poslednja roža že je ovenela
in smrt je v dušo kraljevat prispela
s šepetom zadnjim rumenečih trav.

Brez luči išče duša belih cest,
brez upa išče, išče brez pokoja
in hrepeneče gleda lica tvoja

kot v noči val krasoto daljnih zvezd —
Umira, tone kakor tiha vest,
in vendar ne umre ljubezen moja . . .

II.

P relepe so bile te moje sanje,
čarobnokrasne, kot krasna si ti,
ki s sponami pravljíčnosladkimi
srcé zasuznjila si dni nekdanje.

Bile so raj mi sreče pomladanje
in zibale so dušo vse noči,
a ko odprl v svit dneva sem oči
ob kruti zori, ni prišlo kesanje.

Kakor če potnik gre čez tožno plan,
ki v blede bol so lica mu odeta,
in ostrmi, ko tempelj vzre krasan

v tišini gajev, v mladem vencu cveta;
ko je odspel že v tugomračni dan,
še v duše dnu drhti mu misel sveta . . .

III.

Pozdravljen dan moj! Konec je mrakov,
resnico duša je sedaj spoznala
in biserno prošlost je pokopala,
porušil sem oltarje vseh bogov.

Zdaj vem, da sreča last je le robov,
in kjer si ti, devica, kraljevala,
leži tvoj kip, podrt s piedestala,
razbit, razrušen v stotisoč prahov.

Raztrgani so suženjski okovi
in jaz bi rad zaukal do višav,
kjer luč rodi se, solncu svoj pozdrav!

Zdaj, čolnič žitja, v srd morja odplovi!
Kaj de, če tih spomin gre nad valovi:
V pomladnih sanjah vzknila je ljubav . . .

Vladimir Andrejev.

Pri grofu Levu N. Tolstem v Jasni Poljani.

Spisal Petruška.

četrtek zjutraj, 15. septembra lani, sem prišel na poti iz Moskve proti Odesi v mesto Tulo, znamenito po svojih mnogoštevilnih tovarnah za samovare in razno orožje. Najprej sem obiskal mestno čitalnico, da bi izvedel novice o vojni. Ko sem prečital, kar je bilo zanimivega, sem začel ogledovati razne zemljevide, viseče po stenah. Na zemljevidu Tulske gubernije sem zapazil nedaleč od mesta ime Jasna Poljana, t. j. vas in grajščinsko poslopje grofa Leva Nikolajeviča Tolstega. Začudil sem se izprva, ker sem bil prepričan, da je Jasna Poljana blizu Moskve in da jo imam že davnaj za seboj, a je v resnici še 12 vrst pred menoj, in sklenil sem, ogledati si vsaj rojstni kraj in bivališče tega slavnega ruskega pisatelja „Vojne in mira“, „Ane Karenine“ in „Vstajenja“, čeprav ne bom mogel morebiti govoriti ž njim.

Okrog štirih popoldne odidem iz mesta po deželni cesti proti jugu. Ne mudi se mi preveč in zato stopam počasi in se naslajam s pogledom na lepo okolico, ki se razprostira pred menoj. Zemlja je tod še precej valovita in raznovrstna, dolinice in ravnine se menjavajo z goricami in klanci, sočno polje in travniki s temnozelenimi gozdi in rumenimi, ožganimi pašniki. Grem s klanca navzdol. Tula se je že skrila v dolino, le križ na zvoniku neke cerkve se še blešči izza griča v večernem solncu. Na desni strani v jarku globoko pod menoj zapiska, zahropi in zašumi vlak, švigne mimo in že ga ni več. Pred menoj štrli v nebo par visokih dimnikov zapuščene ogromne tovarne, nekoliko bolj v strani nad tovarno je celo mesto zidanih delavskih hišic, no nikjer ne opaziš človeka, vse je kakor izumrlo, le tam v dolinici ob vodi pase deklica dve lisasti kravi in poje.

Solnce se pomakne za hrib in po dolinah v senčni strani se razprede vijoličnomodri mrak, ki se bolj in bolj veča in širi, tam na nebu se preganjajo krvavordeči, umazani oblaki, ki pa vedno bolj in bolj blede in kmalu posive. Grem navkreber dve vrsti po ravni, široki cesti sredi krasnega listnatega gozda, ki je že napol izgubil svojo zeleno odejo. Takoj ob potu šelestijo v večernem vetru zlato-

rumeni, redki listi breze otožno uspravajočo pesem. Ves gozd Zásaka zašumi, nebo zakrijejo temnosivi, svinčeni oblaki, in ko pridem iz gozda gori na rob in se odpre pred menoj široka planjava, tedaj ne opazim na vsem prostranstvu nad njo niti najmanjše zvezdice. Postojim nekoliko. Mirna, poltemna noč naokrog. Sem od poljane prihaja lajanje psa, a za menoj šumi gozd. In v moji duši se prikaže nenadoma divna slika pomladnje velikonočne noči iz Tolstega „Vstajenja“. Tam doli se sveti nekaj, to je sneg, in reka šumi, in ti zamolkli treski v temini, to je pokanje ledu na zamrzli reki.

No, tu odhaja na desno od ceste kolovoz v Jasno Poljano. Po polju navzdol mimo starega, štirivoglatega znamenja, vsega popisanega z raznimi imeni, čez kratko brv po travniku in že sem pri živi meji grajščinskega vrta in ravno na oglu gleda izmed drevja v svetlejšo nebo temna silhujeta znamenite utice grofa Tolstega, kjer je zamišljaj veliki pisatelj največ svojih nesmrtnih umotvorov. Kakih trideset korakov dalje je vhod v imenje, dva okrogla stebra stojita ob strani. Jaz pa radi poznega večera ne zavijem semkaj, ampak stopim navzgor v vas, da si poiščem prenočišča. Selski „desetnik“ me pripelje v veselo hišo, kjer me prav prijazno — po ruski — sprejmejo in dobro postrežejo. To je kmet Taraš Vakanov; pri njem je prenočevalo že prav mnogo obiskovalcev in oboževalcev Tolstega. Družina njegova je velika: tu je prababica, ded, babica, oče, mati, tu so otroci, tete in strici in vsi so zdravi in zadovoljni. Taraš je prav zgovoren možak in pozno v noč se še pogovarjamo o grofu, katerega on ne more dovolj nahvaliti. Spim na „teljegi“ pod kožuhom do belega solnčnega dne, ob devetih zjutraj pa grem doli v grajščino. —

Grof Lev Nikolajevič Tolstoj živi v prvem nadstropju svoje preproste grajščine, ki se že od daleč kaže s svojo svetlozeleno streho izmed drevja. Pot do nje vodi skozi sadni vrt ob dveh ribnikih med senčnatim drevoredom komaj vidno navzgor. Počasi, nekako boječe se bližam hiši, katere stene se že belijo skozi grmovje. Na vrtu ni žive duše, šele, ko sem že pri verandi, prislonjeni k hiši na desni strani, zapazim pred njo temno oblečeno gospo srednjih let. Po izrazu lica presodim, da je to hči Tolstega, in zato stopim k njej in jo povprašam, če mi je mogoče govoriti z grofom. „Grofa ravnokar ni doma. Šel je na izprehod, a se kmalu vrne. Tja-le na klop pod lipo sedite in počakajte; ko pride, mu že sporočim o vas“.

Sedem na klop pod „lipo revežev“, kakor so jo nazvali ljudje, ker tam čakajo bedni tolažilnih besed in pomoči od dobrega grofa,

in čakam več nego četrť ure. V duhu si predstavljam Tolstega kot bolehavega, sključenega starčka z dolgo, sivo brado in težkih korakov prihajajočega po drevoredu, no v resnici vidim vse kaj drugega. Ravno sem začel risati v svoj zapisnik neke prav originalne rezbe na verandni leseni ograji, ko zaslišim v stranskem drevoredu za grmovjem pokašljevanje in človeške stopinje. Takoj nato se pokaže izza drevja človeška postava: visoka in čila, krepkih, hitrih korakov, z nekoliko naprej naklonjeno glavo, kakor se opaža navadno pri ljudeh, ki kam hite, odeta preprosto v temnorjavo, volneno jopico, brez suknje, s tenko palico v roki. Na prvi pogled spoznam v njej Leva Tolstega, seveda veliko mlajšega, nego sem ga gledal na raznih slikah iz novejšega časa. Tudi brada se mi zdi veliko krajša in le nekoliko, komaj vidno pobeljena. Nihče ne more verjeti, da je ta čvrsti možak že 77 let star in da je preživel v svojem veku toliko neprijetnosti in bolezni.

Tolstoj gre lahkkih korakov naravnost h grajščini in se skrrije za stekleno verando, ne da bi me opazil. A tam mu je povedala hči o mojem prihodu, ker za pol minute se vrne in gre naravnost k meni. Jaz mu skočim naproti, da bi mu prihranil stopinje, se mu predstavim in povem ob kratkem resnico, da me je še kot dvanajstletnega dečka mikalo, videti in spoznati pisatelja „Kazakov“ in „Narodnih pripovedk“, in ta želja da se je vedno bolj večala, čim več sem prečital njegovih del in čim več sem slišal in čital o njem. Povem mu, da sem Slovenec — Jugoslovan. On mi poda dobrohotno roko in reče parkrat: „Zdravstvujte!“ Storil je to s tako prisrčnostjo in tako veselo je vpri svoje mehke, svetlobne oči vame, da me je takoj minila vsa nerodnost in bojzljivost in sem se čutil pri njem kot pri starem znancu.

„Kdaj ste pa prišli v Rusijo?“ obrne takoj grof pogovor na navadni tir. Ko mu povem, da sem že skoraj dve leti tu, reče veselo:

„No, potem morete pa že dobro govoriti ruski! . . . Toda poj-dimo vendar v hišo!“ pristavi. „Gotovo ste se ravnokar pripeljali in ste najbrž še brez zavrta danes!“

Ko sliši, da sem nočeval v vasi, me vpraša: „Kako vam kaj ugajajo naši kmetje? Kaj ne, imeniten narod?!“

Po poti v hišo reče: „Torej vi ste Jugoslovan. — Jaz se prav zanimam za vaše gibanje; čitam več vaših listov, tako n. pr. . . .“ Tu navede par bolgarskih in srbskih listov, katerih imena sem pa pozabil. Iz nadaljnjih njegovih besed spoznam, da mu je natančneje znano le izvenavstrijsko Jugoslovanstvo.

Vstopiva v njegovo delavnico. Razen dveh ogromnih polic, natlačeno polnih z najraznovrstnejšimi leposlovnimi in znanstvenimi knjigami (med njimi, mnogo podarkov raznih tujih prevoditeljev njegovih del in učenih kritikov vsega sveta), ene mize, par stolov in divana ni v vsej svetli sobi ničesar. Na mizi leži cel kup naj-novejših časopisov, ruskih in tujih, deloma neprebranih, in med njimi opazim tudi par načetih korektur enega njegovih del.

„Gotovo ostanete čez noč tu?“ me zopet ogovori Tolstoj, in ko mu povem, da grem še danes dalje, reče: „Žal, ker se zdaj ne morem dolgo z vami muditi. Veste, silno malo časa imam, a dela čez glavo. Ves dan delam in šele proti večeru se malo od-dahnem. In pri tem se moram točno držati pravil, katera mi pred-pisuje zdravnik . . .“

„Lev Nikolajevič! Ako vas smem vprašati, kaj pa kaj pišete novega zdaj?“

„Kakor sem vam že rekel, pišem in delam mnogo. Vidite, ravno tu popolnujem svojo zbirko „Misli modrih ljudi“, s katerimi sem imel precej truda, predno sem jih zbral po raznih knjigah starih in novih pisateljev in modrijakov . . . Dalje ste najbrž že slišali o moji povesti „Hadži-Murat“ iz jutrovega življenja; to zdaj zopet pregledujem in popravljam, da jo dam potem v tisk . . . Tudi sem napisal par krajših povesti za francoske časnike, a v glavi jih imam še cel kup. Ko te končam, začnem druge . . .“

„Še eno vprašanje, Lev Nikolajevič! — Kakšnega mnenja ste vi glede rusko-japonske vojne?“

„Kaj vam morem drugega povedati, kakor da mi je nad vse zoprna. Svoje zglede za to sem pa itak razjasnil v članku, ki je bil natisnjen v ‚Times‘. Ali ga niste čitali?“

„Ne, čital sem le kratek posnetek in kritiko o njem v ‚Novem vremenu‘.“ —

„Sicer jaz časnikov ne čitam nič več, a vem, da se motite, ker ni mogoče, da bi se kaj takega tiskalo v Rusiji. — No, ako vas stvar zanima, vam morem postreči z izvornikom.“

Poprosim ga za to. On me ostavi in čez par minut se vrne z rokopisom, sestavljenim na pisalnem stroju in obdanim od last-noročno pripisanih opazk in popravkov v tekstu in po robih.

„To je. Ako se vam zljubi, pa prečitajte; a jaz vas za ta čas pustim samega in grem po svojih opravkih.“

„Odumajte!“ (Spametujte se), tako je naslov spisu, v katerem grof Tolstoj na 57 straneh silno graja politiko vojne in vsako vojno

samo po sebi. Vodilna misel je ista kakor v vseh spisih Tolstega: ljubezen do bližnjega! . . .

Nekako ob dveh popoldne se poslovim od Leva Nikolajeviča. Grof mi seže krepko v roke in želi: „Upam, da se še kdaj vidimo! — Do svidenja!“

Ves srečen prehodim kakor v polsnu navzdol in počrez ves ogromni park, ki oklepa grajščino, natrgam si resede, cvetoče okrog grajščine, v spomin na obisk, posedim še dobre pol ure v „utici Tolstega“, nato pa odidem z vrta nazaj v vas. No, Taras Vakanov me ne pusti dalje na pot, ampak moram še to noč prenočiti pri njem, in šele drugo jutro vzamem slovo od prekrasne Jasne Poljane.

Sanje.

Vesela vsa in tak dražestna
prišla je k meni nocoj —
„Ti dragi moj, ti ljubi moj,
ti imaš tak sladek pokoj —

„Ah, daj mi ga, jaz rada bi ga —“
je sladko smejala se —
„Ah, daj mi ga, jaz rada bi ga —
da ž njim bi igrala se . . .“

Saj jaz sem junak in jaz sem močan,
a takrat nimam moči,
ko vame proseče gledajo
njene tihe oči —

Ah, to so bile njene oči,
ah, to je bil njen obraz! . . .
In dalje sanje plavajo
čez mirni polnočni čas.

Roman Romanov.

Mare.

Spisal E. Gangl.

(Konec.)

mrhl je . . .

Mare si je dejala tako: Svobodna je sedaj. Zletele so ji z rok vse vezi, vse sponse. Misel, da je umrl Janez, jo je pomladila, veselo ji je bilo v srcu.

Marko je služil pri vojaki nad službeno dobo. Pri zadnjih vojaških vajah je padel s konjem vred in si zlomil nogo. Dolgo je ležal v bolnici. Ko je zopet lahko hodil, ni bil več za dragonca. Prestopil je k orožnikom. A ni bil tudi za to naporno službo. Poslali so ga domov z majhno pokojnino.

„Mare! Kmalu se vidiva. Pridem in ostanem! . . .“

Ljudje so se čudili, kaj pomeni, da prenavlja Mare hišo. Zidarji so prišli in so jo belili zunaj in znotraj. Na oknih so zavonjali rdeči nageljni, rožmarin se je vil kvišku. V novem jopiču, z lepo počesanimi lasmi je stala Mare na pragu. Gledala je po cesti, ki ji privede nekoga, da ubije dolgo, morečo, strašno samoto! Z rožmarinom in z nageljni je okrasila njegovo fotografijo, da bo vesel, ko pride. Krilila je Mare z rokami po zraku, da ga objame, ko pride, tem srčneje in tesneje.

Marko je znal ljubiti. Znal je ljubiti kakor oni, njen sladki, edini! Kakor bi ne bil živel nikoli Janez, tako je umrl na njegovem domu spomin nanj. Izginili so vsi sledovi, vse je prešlo! Na otrokovem grobu je razpal križ, očetovo gomilo so prerasle mrtve koprive, zasajene kdove od koga in kdove kdaj. Nič več niso bile noči dolge in strašne, nobena plašna senca ni segala iz kota v kot. Novo življenje je prišlo. Njega razkošje je udarjalo preko praga v zunanji svet, da so se zgražali ljudje in pljuvali, koder sta hodila. Samo vaški gostilničar je bil Marku prijatelj. K njemu je znašal izkupiček za prodano zemljo. Kos za kosom je padal od celote. Rušilo se je vidoma. Naglo je šlo navzdol. Prihajala je čim bliže doba, da bo treba živeti zgolj ob penziji.

Kadar je bil Marko pijan, se je spomnil, da lahko kaj pride, kar ga udari. Hotel je pobegniti od nje. A ko je prišel, mu je dospela naproti z mehkim, sladkim obrazom, z nikoli utešenimi

ustnicami. Marka je obšla gorkota. Temne misli so se prelile v željo po njenih tesnih objemih. Nikoli ni ljubil take ženske, ki je koprnela toliko časa po nekem, da jo utolaži in umiri.

Kamro je priredil Marko zase. Po steni nad posteljo je razobesil sabljo in samokrese. Na klinu mu je visela vojaška oprava. Včasi jo je oblekel, da je še bolj jezil neumne vaške dedce in mlečnozobe fantaline, ki so sumljivo zijali za njim. Preden in kadar je legel na svojo posteljo, je napel petelina na samokresu.

Bledost je dahnila v Marina lica. Prihajala je otožna, skrbi polna. Temne, globoke črte so se ji dolble pod očmi.

„Marko, poroči me, sicer bo sramota!“

Marko se je zglasil pri oblastih in v župnišču. A ni dobil dovoljenja, ker se ni mogel izkazati z listinami, da je Janez mrtev in Mare vdova.

Marko je pil in klel ljubico. Sklenil je, da ga vzame noč, a ona naj stori, kar hoče.

VI.

Janez se je odpravil domov. Dovolj mu je bilo trpljenja. Hotel je uživati in začeti na trdih žuljih svojih rok graditi novo, svetlo, ponosno domačijo.

Morda že mislijo doma, da je umrl. Namenoma je molčal toliko časa. A sedaj pride hipoma, nepričakovano, da bo veselje tem lepše, tem popolnejše.

Dolgi, težki, trpljenja polni časi so za njim. Kakor da bi jih nikoli ne bilo. V Janezu je zrastel ponos. Premagal je težave; osvojil si je bodočnost. V njem se je ustvaril drug človek, odločen, samozavesten. Kar ima, to bo znal čuvati. S trdo pestjo bo stal na preži, da mu nihče ne uniči tega, kar si je prisvojil in ustvaril sam. Kdor mu le v mislih seže po tem, kar je njegovega, ga pobije do smrti!

Bil je večer. Topli vetrovi so šepetali v zraku. Mesečna noč je prihajala, z zvezdami posuta halja je visela od obzorja do obzorja. Ob Janezovi desnici je šumela loza. Ob njej se je vila gladka cesta kot silna velikanova roka, ki je naravnala korake potniku do domače hiše. Nič temnega in neprodirnega ni zastiralo njegovih pogledov. Svobodno so mu plavale oči v daljo. Videle so že lepo, belo sobo, kjer sloni Mare sklonjena nad šivanjem in čaka njega, Janeza.

Srečal je prvega človeka na teh samotnih stezah. Dolga senca se je primikala iz dalje.

Z levico je segel Janez pod telovnik. Tam je imel denar. Z desnico je segel nazaj ob hlačnico. Tam je tičal v ozkem, dolgem žepu nož, brušen na dve strani.

Skoro naglas se je zasmel Janez. Saj tod ni hudobnih ljudi. Tujec je šel mimo njega in se s pozdravom ozrl nanj. Ni ga spoznal. Janez se je predrugačil. Upognjen je bil v hrbtu in siv v glavo. Delo ga je postaralo.

Pred njim je stal Sinji vrh. Zagledal je med vejami domačo hišo. Videl je razsvetljeno okno. Srce mu je utripalo burno in glasno. Tekel je skoro. Postal je pred domačim pragom. Vrata so bila samo priprta. Ko jih je odpahnil, se je v sobi nekaj premaknilo. Kakor bi kdo prestavil stol. Gotovo je vstala z njega Mare, ki ga pričakuje. V temi je tipal po sobnih vratih. Začul je korake. Pritisnil je kljuko.

Ko ga je zagledala Mare, so ji klecnila kolena. Opotekla se je do mize in se ujela za rob, da se ni zgrudila na tla.

„Mare!“

Obšla ga je silovita, neskončno bridka bolest. Nehote mu je segla desnica nazaj in se doteknila ročaja dvorcznega noža.

Pred njim je stala Mare, ki se je napravljala spat. Srajca ji je le napol krila prsi, ki so se dvigale viharno in z mrzlično naglico. Ni mu pogledala v oči. Kakor na poročni dan je dvignila rame, kakor da ji zdajci pade na pleča težka Janezova roka. Vsa je zlezla v eno samo grbo, oči so ji švigale izpod čela, išoč izhoda in rešitve.

Zavladal je v sobi mir, ki je moreč in dušeč. Motilo ga je samo silno hropenje Janezovih prsi. Nosnice so se mu napele in stisnili zobje. Stopil je korak proti vratom in jih zaprl. Mare je hotela nekam poleg njega. Janez jo je prijel in vrgel v kot, kjer se je sesedla. Trepetala je, da je bilo čuti, kako bijejo zobje ob zobe.

V Janezovih prsih se je nekaj odtrgalo in zgrmelo v večno brezdno.

Žarek iz svetiljke je odblesknil na jeklu ostrega noža v Janezovi desnici.

„Zdaj pride!“ je zašepetalo v Marinih ušesih. Stisnila se je še bolj in zaprla oči . . .

Nekaj je udarilo ob šipo.

Janez je počenil k Mari. Začutila je njegovo vročo sapo, ko jo je vprašal: „Kdo prihaja?“

„Marko!“

„Kdo?“

„Marko!“

„Reci mu, naj gre spat! Sicer te zakoljem kot mačko!“

Začula sta korake na veži. Bili so negotovi, omahujoči. Janez je razložil Markov glas: „Mare! Ali spiš? Mare!“

Po vratih je tipala roka. Pritiskala je na kljuko.

„Reci mu, naj gre spat!“ zašepne Janez in ji nastavi nož na grlo.

Tresoči Marin glas zaprosi: „Spat pojdi, Marko!“

„A tako rad bi prišel k tebi, Mare!“

„Nocoj pojdi spat, Marko!“

„Pa me tudi jutri ne bo, hudič!“ zakolne Marko. Koraki so se izgubili v veži. Odprla so se vrata in se zopet zaprla.

Janez je vstal. Z rokami se je spel v zrak. Menil je, da se mu podere na glavo strop. Hotel ga je prestreči, da bi ga ne strl.

„Kam je šel Marko?“

„V kamro, spat!“

Janez je pljunil pred Mare dvakrat, trikrat.

„Pogini v sramoti, prešeštnica! Naj pljujejo za tabo, naj sčujejo pse nate, ti smrad, ti gnoj!“

Po prstih je stopal Janez proti kamri. Odprl jo je in zagledal brata, ki je spal na postelji.

Lunini žarki so se zrcalili v sablji in na samokresih ob steni tik postelje.

Krepko je stisnil Janez nož v pest.

Potresel je Marka. Drugič, tretjič . . .

Marko je planil pokoncu.

„Kdo je?“

Zravnal se je na postelji in pogledal bratu v lice. Bilo je bledo, kakor bi vstalo od mrtvih.

„Janez!“

Marko je segel k steni.

Janezova levica ga je prijela za grlo in ga položila na ležišče. Oba brata sta zaprla oči. V Janezovo desnico je brizgnilo nekaj vročega . . .

* * *

Uro pozneje je zapel v mestu zvon pri orožnikih.

Trenotek potem vpraša glas na oknu: „Kdo je? Kaj je?“

„Jaz sem, Janez Dolec! V rokah imam še nož, ki je vroč od bratove krvi!“

Književne novosti

Iv. Cankar: Križ na gori. Ljubezenska zgodba. — Tisti čitatelji in kritiki, ki ne morejo prebaviti Cankarjevih temnih, pretresljivih slik, ki z neko nevoljo pozdravljajo njegove tragične povesti z dna življenja, bodo že a priori morali hvaliti to „Ljubezensko zgodbo“, četudi se jim bo morda to zdel nedostatek, da se povest baš tedaj neha, ko bi morala govoriti o sreči brez bojazni in o svatbi. Brez dvombe je prišteti ta najnovejši umotvor iz Cankarjevega peresa med njegove najboljše, po svoji zunanji strani in po notranjem značaju pa tvori s „Tujci“ in „Na klancu“ neko trilogijo. Po tisti nervoznosti, ki se nam kaže v zadnjih Cankarjevih objavah, je nastal v umetnikovi duši blagodejen mir, kajti le ob takem razpoloženju je mogel nastati umotvor, v katerem se razvija dejanje brez vseh satirskih ostrin, brez velikih strasti in bojev z vso epično ravnodušnostjo. Cankarjev namen pri tem delu seveda ni mogel biti ta, da bi nam podal bogve kake originalne zapletke, da bi ustvaril čisto nove značaje in tipe, ampak on je hotel pokazati, kaj more kot objektivni umetnik, ki z nikako potezo svojega obraza ne izda, da je udeležen pri bojih in stremljenju svojih junakov, kakor da bi to ne bile stvari njegove domišljije, ampak prikazni zunanjega sveta. In res, kdor pozneje gleda poteze in dejanja glavnega junaka Mateja Kovača, umetnika bogate, sanjave duše, pa nestalne, neodločne volje, ta se bo nehote spomnil Pavla Slivarja, tragičnega junaka „Tujcev“. In ta drobna Hanca, mežnarjeva hči, ki ima srce tako polno ljubezni, tiste plemenite, požrtvovalne ljubezni, ki je pripravljena, vedno le dajati, osrečevati, ničesar zase ne zahtevati, ali ni to prava srčna sestra Francke, tiste slabotne stvarce, ki jo moramo smatrati za pravi tip pasivnega junaštva? Da, to sta slovenski duši, to je duša slovenske ženske. Tudi tehnična sredstva njegove umetnosti pri risanju lic in črtanju notranjega življenja niso nova v tem delu, da, posamezni motivi spominjajo celo na oddelke zgoraj omenjenih umotvorov. Zato pa je uporabil C. vso silo svoje umetniške zmožnosti pri kompoziciji celote, ki je prav tako enostavna kakor prozorna, a baš radi tega prave klasične dovršenosti, ker tu stoji umetnost zavoljo sebe. Jaz torej ne stavim tega Cankarjevega dela med druga radi tega, ker je zapustil umetnik črno negativnost, ampak radi umetniške dovršenosti, ki bi jo priznal, naj bi se zvršila naša „Ljubezenska zgodba“ tudi tragično. „Križ na gori“ bi najraje imenoval romantično dramo v štirih dejanjih, kolikor sem seveda upravičen v to pri popolnoma svobodni uporabi novelističnih sredstev. Zunanje dejanje tudi v tem spisu daleč zaostaja za notranjim, to pa je preprosto, obenem pa tako prozorno in plastično očrtano, skoraj brez vseh tistih fantastnih partij, ki jih Cankar tako ljubi. Hančine misli nastopajo z vso naivno neposrednostjo in se izlivajo v premi govor, ki se skoraj sam od sebe izpreminja v neke vrste dvogovor. Ako na kratko podam razvoj dejanja, bo sorodnost tehnične zgradbe med našim umotvorom in dramatičnim delom jasno stopila pred oči. Sreda, iz katere sta zrasla Mate in Hanca, je načrtana brž v začetku v prizoru pri mežnarju-črevljarju med tem, učiteljem in Hanco. Ti ljudje iz mračne, hladne globeli mrze vsakogar, ki želi više, ven iz te tesne kotanje tja, kjer sije sonce, kjer tulijo vetrovi, kjer šumi in valovi življenje. Pokvarjeni študent Mate Kovač je tak nezadovoljnejš, ki misli uskočiti, ki si hoče z umetnostjo narediti pot iz te temne rake. In sorodna mu po duhu, vsa vneta od

čiste, močne, požrtvovalne ljubezni, mu stoji ob strani Hanca in ga bodri, ker on je sanjač, brez močate volje; ona mu je razgrela srce k najsmelejšemu umetniškemu hrepenjenju. Mate je naslikal svetnika in ga nese v župnišče, Hanca pa gleda za njim, kako se vzpenja po blatni stezi navkreber, kako se upira, da se mu priklanja glava skoro do tal. Že misli, da bo obstal, da bo stopil s steze, naposled se je „z enim samim korakom vzpel na hrib. Tedaj je vztrepetala Hanca. Zakaj velik temen križ je stal na gori. Razprostrl je bil Mate roke in za njim je rdela večerna zarja, pred njim je ležala globel v samotnem mraku. Velik temen križ se je vzdignil nad vasjo, križ nad odprtim grobom. Zazibal se je, polagoma se je pogrezal in utonil v svetlobi, ki je bila razlita čez pol neba“ (7). Odtod torej simbolično ime in to program! Umetnik iz globeli na križevem potu do umetnosti, do umetniškega osamosvojenja, kajti ta križ je križ zmage. Cankar torej enkrat ni napisal tragedije. Zarja pa, ki mu sveti, ki mu daje moč, ki ga po blodnjah pripelje v hram domače umetnosti, je — ljubezen, Hančina najnesebičnejša ljubezen. Drugo dejanje se vrši dve leti pozneje, ko se Mate vrne iz onega velikega, svetlega sveta, po katerem je toli hrepenel. Spoznal je ta svet in svet ga je omamil, napol tujec se je vrnil v globel, med njega in Hanco je stopila velika senca. Hanca pa ga ljubi, nesebično ljubi, ona edina mu želi vso srečo, globljani pa ga mrzlo, sovražno sprejemajo, saj je njih uskok. Kako dramatičen je prizor v krčmi, kjer si sedita nasproti nekaka tekmeča: Mate in učitelj, prvi uskok iz globeli, drugi priseljenec v globel, prvi zapušča, izdaja najplemenitejše bitje v tej kotanji, drugi si skuša zaman pridobiti njeno naklonjenost, ljubezen. Pri peči pa sede kmetje in strupene zabavljece lete na oba — tujca. Mate gre zopet v svet, ker doslej je bil še preblizu globeli. Ko se poslavlja od Hance, se pripelje mimo Tone Amerikanec, morda najbolj plastično očrtani lik v vsej povesti, ki se vrača v globel iz velikega sveta, kjer si je prislužil novcev; vrača se, ker se mu je tam včasih „zdehalo“ po domu, tožilo se mu je kakor Matejevemu prijatelju — umetniku, ki je edini v krogu čutil domotožje. Tretje dejanje nas pelja za leto naprej. Mate je prišel, lep, mlad umetnik je, o katerem pišejo časopisi, a popoln tujec. Ni pisal Hanci in nikomur ne v globeli, ostal je pri fari. Hanca pa ve zdaj čisto gotovo, da je izgubljen zanjo, da jo je pozabil. A v svoji nesebični ljubezni se kara sebičnico, ker si je želela nekaj takega, kar se ni moglo zgoditi, saj Mate je velik, ona pa slaba, preprosta. Mate umetnik ljubi sedaj lepo učiteljico, koketno Almo, ki kadi cigarete. Na veselici pri fari ga vidi Hanca, vidi ga v družbi s tisto Almo in sedaj ve, da je vse res, kar so zli jeziki govorili o njem. Zanj je izgubljen, saj je javno pokazal, da je postal tujec tudi po srcu. Kaj pomaga njenemu ranjenemu, po eni edini ljubezni osvojenemu srcu, da se dobri, četudi robati Tone Amerikanec toliko trudi okoli nje, da bi si pridobil njeno naklonjenost. To nasprotje med grobim kmetom in gladkim tujcem posebno osvetljuje vso Matejevo propalost. In ko njegove oči nenadoma srečajo Hančine, prebledi in se zave svoje bednosti, spozna vso svojo nizkost in slabost. Njegovo slovo od Hance je slovo od nečesa lepega, ki je bilo in ki se ne vrne več, slovo od mladosti, od življenja, saj iz njene ljubezni edino je še črpal moč za umetnost in življenski boj; doslej je tujec vsaj sramežljivo skrival tisto skromno svetinjico, njeno ljubezen, zdaj pa jo je zalučal proč in stal je slab in nag v življenju. Vso izmučeno prinese silni Tone Amerikanec Hanco na svojih rokah v globel. S tem se je vozil zapletka pritegnil dodobra, dejanje je prekoračilo vrhunec in se bliža rešitvi: lahko nastane dramatičen, lahko tudi tragičen konec. — „Veliko veselje je zavladalo v globeli. Mate Kovač, tujec in umetnik, ki je propadel sramotno z vso

svoyo slavo in umetnostjo" (89), tava po svetu drugim v nadlego. Kako se tega radujejo globljani, in niti mati ne pomiluje izgubljenega sina. Tudi priseljenec učitelj je zadovoljen, ali le „zaradi teorije! Nobeden, ki ima v prsih ta zrak iz globeli, nobeden se ga ne reči več!“ (90). To teorijo mu je pred leti oznanjeval Mate sam in danes se je uresničila. Tone Amerikanec ni vesel te nesreče, saj predobro pozna Hanco, sedaj ve za gotovo, da je zanj za vedno izgubljena. Hanca pa, kakor da bi bil dahnil vanjo plamen življenja, tako se je prerodila, pomladila ob tej novici. „Ljubezen, v bridkosti pomlajena, je vzplamtela v svetel plamen . . .“ (93). Hanca, angel varuh, piše v mesto Mateju, vsa prerojena ljubezen žari iz okorno sestavljene lista, ki diha zaupanje in moč. Mate, ki se je bil v svetu čisto zanemarljiv, ki se je pripravljaval v grob v valovju, vstaja od smrti, tudi v njegovo srce je bil plahnil val, ki ga je rodilo daleč tam v globeli ljubeče srce. Rešen je za življenje in umetnost in prestvarjen, prerodila ga je ljubezen. Prišel je k prijatelju Godini, k tistemu umetniku, ki se mu je vedno tožilo po domu. „Ali se ti zmerom toži po domu, Godina?“ „Še zmerom, kaj bi tajil? Če napravim kaj lepega, je porojeno iz domotožja . . .“ „Kako sem te zasmehoval časih! In zdaj vidim, da je bilo domotožje tvoje največje bogastvo!“ „Ne domotožje . . . Kaj bi ostalo, če bi se vrnil? In kako že hrepenim po tisti uri, ko se napotim! . . . Premišljeval sem časih o naši umetnosti in sem spoznal, da je vse postranska stvar in brez vrednosti, če ni ljubezni v srcu . . .“ (107). In ljubezen, brez katere ni življenja, ki je izgubljenega umetnika, tujca privedla v hram prave umetnosti, kako čudotvorno moč ima na grobega Toneta Amerikanca: „Živina sem bil prej, klada, pijanec! Ampak samo pogleda te (Hanco) človek in govori s teboj, pa mu je tako pri srcu, kakor da je prišel od spovedi, in nikoli več ne pozabi nate!“ (100) In kako globok je ta vpliv in kako resničen, ki pripripi tujca Amerikanca do čina velikodušne dobroteljski napram svojemu tekmeču. Z neko sveto pobožnostjo jemljeta Mate in Hanca slovo od te mračne globeli, saj ni nič več sovraštva v njunih srcih do te odprte rake, saj je to rojstni kraj njune ljubezni, „blagoslovljen studenec vsega življenja in nehanja“. In v tem znamenju dobivajo celo ostrí pogledi globljanov milejši soj, v njih molku ni sovraštva, saj tudi oni nekako temno slutijo, da je treba ljubezni za življenje, ne sovraštva. In šla sta Mate in Hanca v mesto, s sveto ljubeznijo do doma tisti lepi prihodnosti naproti, na vztočnem nebu pa se je budila zarja. „Bila je zarja novega dne, ki mu ne bo nikoli konca, kvečjemu se časih za hip pooblači nebo, pljuskne nevihta preko ravni, zato da vzkipi pomlajeno življenje s toliko večjo silo in v toliko večji lepoti . . .“ (113). In ovržena je tista siva teorija in vse teorije se drobe v prah, kajti ljubezen, čista in nesebična, dela čudeže, ki se imenujejo veliko življenje. In tako se v najlepše soglasje ubero vsa trda nasprotja, in zvon, ki se glasi nad globeljo, doni danes veselo, „kakor da bi potrkavalo za Veliko noč“. Učitelju pa, ki se tudi z radostnim upanjem odpravlja iz globeli, se je zdelo, „kakor da je bil zrastlel tam gori na zlatordečem ozadju silen križ, koprneč do neba; preko vse globeli je legla njegova široka senca, trepetala je in ugasnila; a nebo je zasijalo svetleje nad globeljo, zapihal je večerni veter in kakor v radostni slutnji je zašumelo drevje . . .“ (115).

Dr. Iv. Merhar.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Zgodovinsko društvo v Mariboru je razposlalo 1. in 2. sešitek II. letnika tega znamenitega časopisa. Vsebinska je jako raznovrstna in zanimiva. Najdaljša razprava, ki jo prinašata ta sešitka, je potekla iz peresa g. dr. Fr. Ilešiča pod naslovom „Iz prvih časov romantike“. Ker nameravamo prinesiti ob koncu leta celotno oceno o vseh

letošnjih publikacijah tega važnega društva, se vzdržujemo zdaj vsake kritike ter opozarjamo le iznova naše naročnike na njegova izdavanja, ki zaslužijo v istini vsestransko pozornost.

Zgodovinska knjižnica. Izdaje „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru. I. oddelek: Pomožna znanstva. 1. zvezek: Krajevne kronike. Cena 20 h. Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju, 1905. Prvi zvezek „Zgodovinske knjižnice“ je nekaj katekizem, ki mu je namen, poučiti na popularen način najširše kroge o bistvu in pomenu kronike ter jim dati potrebno navodilo, kako naj se kronike sestavljajo, da dosežejo svoj namen ter postanejo zanesljiv vir za zgodovino. „Zgodovinsko društvo“ je baš s tem, da je začelo izdajati „Zgodovinsko knjižnico“, pokazalo, za kako resno smatra svojo nalogo in kako dalekosežni so njeni načrti. Cena zvezku je tako nizka, da ga bo pač možno razširiti v sto in sto izvodih, kar bi bilo tudi iskreno želeli.

Milivoj Šrepel. Spisal M. Murko. Ponatisk iz „Ljubljanskega Zvona“ leta 1905. V Ljubljani 1905. Založil pisatelj. Tisk „Narodne tiskarne“.

Anton Trstenjak: Slovenci v šomodski županiji na Ogrskem. Zgodovinska, narodopisna in književna črtica. Ponatisk iz „Slov. Naroda“ 1905.

V skromni obliki nastopajo te črtice. G. pisatelj kramlja z nami, kakor bi hotel vsak trenutek prekiniti svoje pripovedovanje, rekoč: „Pa kaj bi o tem govoril! Saj vse to itak veste!“ — A mi moramo odkrito priznati: „Prav malo smo vedeli!“ In ko čitamo in čitamo, šele spoznamo, koliko dela in vrle pridnosti je plodonosno naložene v tej knjižici. Pa še nekaj: pod navidezno ravnodušnostjo pisateljevo tli živ ogenj ljubezni in žalosti, tiste ljubezni, ki je pisatelja gnala, da je vzel v roke popotni les in šel povpraševati in gledati tja na rob mažarskega ozemlja, žive li še tam ljubi Slovenci, in tiste žalosti, ki ga je navdajala, ko je našel, da tam Slovencev ali že ni ali da jih kmalu ne bo.

G. Trstenjaku gre vsekakor nemala zasluga, da nam je podal tu in že v svojih prejšnjih spisih lep kos zgodovine skrajne vzhodne panoge nas Slovencev, tistih, ki so v 18. stol. še bodro stopali v konkurenci z zapadnimi brati, ki pa so zdaj neizogibno izročeni narodni smrti. Zlasti v pričujočem spisu izvemo zanimive podatke o najbolj oškrtanih Slovencih, o iverih, ki odletavajo, ko se seka slovensko deblo. G. pisatelj se ne zadovoljuje z golimi dejstvi, ampak je skušal dognati razvoj — duševni in materijalni — teh pozabljenih Slovencev. Če je že on težko dobil podatkov, kaj bi šele bilo pozneje? Le jezikoslovec bi še morda izbrskal kak drobč, a vse dragocenejše blago bi bilo izgubljeno; g. Trstenjak pa je že dokaj našel, največ po ustnem sporočilu; dobil bo pri njem nekaj zgodovinar, nekaj folklorist, nekaj literarni historik (Küzmič!), nekaj jezikoslovec, nekaj vsak olikan Slovenec.

Hvaležni smo avtorju tudi za skrbno sestavljeni zemljevid, ki nam kaže potreben kos šomodske županije na Ogrskem. *Dr. Jos. Tomišek.*

Slovenska čitanka za peti in šesti razred srednjih šol. Sestavil in izdal dr. Jakob Sket, c. k. profesor. Tretja, popravljena izdaja. Velja mehko vezana 3 K 20 v, trdo vezana 3 K 60 v. V Celovcu 1903. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. Strani 444 (uvod 12 str.; čitanka 13—419 str.; opombe 420 do 444 str.).

Kako malo se briga naša javnost za domače srednješolske učne knjige, nam izpričuje Sketova čitanka za peti in šesti razred, ki je izšla že l. 1903. v tretji, predelani izdaji. O tej izdaji je, kolikor je meni znano, na kratko izpregovoril doslej

edinole lanski „Popotnik“, drugi naši leposlovnici in znanstveni listi pa so jo popolnoma prezrli. Naj izpregovorim torej jaz nekaj besed o tej novi izdaji v „Ljubljanskem Zvonu“, ki mora obračati pažnjo na vse strani našega kulturnega življenja. Da pa so baš šolske knjige jako važen del tega prosvetnega gibanja, o tem ni dvoma.

Naslovni list nam pove, da je tretja izdaja naše čitanke popravljena. Odgovoriti nam je, v koliko je popravljena, ali bolje rečeno, izpremenjena.

Iz II. izdaje je g. sestavljalca izpustil teh le 8 beril: „Pravljica o muķu“ (št. 18), „Ljubušina sodba“, „Jaroslav“, „Slovo o polku Igorjevem“ (št. 70, 71, 72.), Luka Jerana psalm „Častite gospoda“ (št. 137), A. M. Slomška „Popotniki na svetu“ (št. 137), Rutarjev životopis „Ivan Kacijanar“ (št. 158) in Apihov životopis „Žiga Heberstein“ (št. 159), „Ezopove basni“ (št. 130). Metelkove je zamenjal s Stritarjevimi v vezani besedi; število Vodnikovih „Nadpisov za mesece“ (št. 140) pa je skrčil s 6 na 4. Namesto izpuščenih se nahaja v tretji izdaji 12 novih beril: Aškerčeve pesmi „Črez Kavkaz“ (št. 97), „Ukrajinska step“ (št. 98), „Na Črnem morju“ (št. 112), „Nazaj na morje“ (št. 113) in „V Pompejih“ (št. 132); Funtkove „Na tujih tleh“ (št. 91), „Na božji poti“ in „Pesem o pesmi“ (št. 119); Meškovo sliko „Berač“ (št. 73); Pagliaruzzijevo „Samoti“ (št. 84) in Zupančičevi „Snegulčica“ (št. 10) in „Na Jurijevo“ (št. 35). Vsa naštetá berila so pesmi razen Meškove slike „Berač“ v nevezani besedi.

V toliko je Sket popravil tretjo izdajo. Ne smemo pretekati, da je izpustil v resnici nekaj manj vrednih beril in jih nadomestil z brezdvomno boljšimi. Vendar bi bil moral po naših mislih čitanko bolj korenito in temeljito popraviti, še marsikaj odsloviti iz čitanke, pa marsikaj novega sprejeti, a se pri teh izpremembah skrbno ozirati na zahteve sedanje moderne dobe, ko nam tudi v šolski knjigi ne ugaja več vse ono, s čimer smo se zadovoljili leta 1886., ko je knjiga prišla na svetlo v prvi izdaji.

Uvod, ki nam nadomešča za silo slovensko poetiko, bi trebalo na vsak način razširiti in izpopolniti. Ako bi se tiskal z drobnejšimi črkami, bi to prav nič ne povečalo obsega vse knjige, ki se nam zdi res nenavadno debela danes, ko vidimo navadno po šolskih klopeh ležati le drobne, en prst ali malo bolj debele knjige. Tudi jezikovno bi se dalo v uvodu to in ono opiliti in izraziti v gladkejši obliki.

Narodno epiko bi bilo treba izdatno okrajšati in jo nadomestiti z umetno. V peti šoli je dijak že toliko dozorel, da ga ne moremo več pitati z raznimi bajkami in pravljicami, ki so same ob sebi morda lepe in katere je pač kot otrok rad poslušal. Tudi se sestavljalca danes ne more izgovarjati, da nima v naši novejši književnosti na razpolago dovolj in dobre epične tvarine. Le poiskati treba takih stvari in pa — ne biti pretesnosrčen.¹⁾

Lirični del nam vsekakor bolj ugaja. A tudi tukaj je nekaj komadov, ki so precej brezbarvni in neprebavni in ki nikakor ne spadajo v knjigo, v kateri bi morali biti vsi zgledi res vzorni in vsestranski dovršeni.

¹⁾ Opomba. Malo znano je slovenskemu svetu, da, celo učiteljskim krogom, kakšne ovire se delajo pri aprobacijah slovenskih učnih knjig. Razni, poklicani in nepoklicani krogi se zaletavajo v njih vsebino in jahajo znanega — političnega konja, trdeč, da se s to ali ono besedo itd. slovenska mladina preveč — navdušuje, nemška pa — žali! Kdor tega ne verjame, naj pogleda tretjo kitico Prešernove pesmi: „Krst pri Savici“! Želeti je torej v prvi vrsti, da bi odločujoči krogi ne bili tako — tesnosrčni!

Za dramatično pesništvo bi se moral navesti tudi vsaj en zgled v nevezani besedi; mislim, da bi zanj pač ne bil sestavljalet v zadregi.

Prozaični del obsega zanimive sestavke. Ako jih prebiramo, se pa vendar ne moremo iznebiti neke neprijetne misli. Ti sestavki nam podajajo tako malo domačega; vodijo nas po oddaljenih, tujih krajih; bavijo se izvečine s predmeti, ki so nam tako daleč, tako od rok. Zanimiva je zgodovina posutih Pompejev, mikaven izprehod k veličastnim piramidam, vabljev popis Aten; a gotovo bi dijak rajši čital zgodovino in opis kakega slovenskega ali slovanskega mesta, recimo Ljubljane, Zagreba, Prage, Lvova; izvestno bi ga zanimale črtice o izkopinah po slovenski zemlji. Ali bi se ne dal vrniti kak odlomek iz domače povestnice? Žal nam je tudi, da je Sket izpustil životopis Kacijanarjev¹⁾ in Herbersteinov. Še pomnožiti bi moral ta odstavek s kratkimi, a točnimi oznakami tega ali onega domačega ali slovanskega veljaka in dati tako učitelju priliko, da reče katero tudi o naših bratih, o naši in njih zgodovini, za katero nimajo prostora naše zgodovinske šolske knjige.

Takšno bi si želeli novo izdajo čitanke mi in z nami morda še marsikdo drugi. Sicer pa vsa hvala in čast dr. Sketu, ki je oskrbel in še marljivo oskrbuje naše srednje šole s čitankami! Zastoj se oziramo po možeh, ki bi se mu pridružili in preskrbeli za naše srednješolske predmete, posebno za pouk slovenščine, raznih učnih in posebno pomožnih knjig, po katerih bi rada posegla učenc in učitelj.

Opozoriti hočemo še na neko značilno okoliščino. Prva izdaja naše knjige je izšla l. 1886., druga l. 1892., čez šest let, in tretja l. 1903., šele čez 11 let. Knjige se najbrže nikoli ni tiskalo mnogo nad tisoč izvodov! In vendar so tako male zaloge zadostovale za šest ali celo za enajst let. Ta mala potreba domače šolske knjige nam priča o tužnih naših šolskih razmerah. Malo imamo Slovenci srednjih šol, a še na teh se porabi malo slovenskih knjig, ker so naše šole pravzaprav nemške, kjer slovenskih knjig treba ni.

Makso Pirnat.

Novi eseji. Št. 1. Dunaj 1905. Izdaja in ureja F. L. Tuma. Cena 30 h. Prva številka „Novih esejev“ prinaša sestavek „Umetnost in kritika“ iz peresa Janka Kuckovca, ki je bil že natisnjen v „Našem Listu“. Ker je ta spis, kakor se obeta, le začetek daljši vrsti podobnih razprav, hočemo počakati, da se nabere malo več gradiva, ter potem šele izpregovoriti nekoliko besedi o „Novih esejih“.

Talija. 18. „V Ljubljano jo dajmo“. Veseloigra v treh dejanjih. Spisal Josip Ogrinec. Druga popravljen izdaja. „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček.

Šolska izvestja. Koncem šolskega leta so se nam doposlala od raznih strani šolska izvestja, ki nudijo vsa bolj ali manj zanimive statistične podatke, a le malo primernih sestavkov, kakršnih smo bili navajeni včas — v šolskih programih! Zanimal nas je četrti zvezek Devovih „Pisanic“, ki ga je objavil dr. Janko Šlebinger v izvestju c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani, dasi je istina, kar omenja g. dr. Šlebinger v svojem uvodu, da je namreč v zbirki le malo poezije. — Jako bogato po vsebini je četrto izvestje mestne nižje realke v Idriji za šolsko leto 1904/5. Že lansko leto smo z zadovoljstvom konstatirali, da na mestni realki v Idriji ni šolnine, a na c. kr. državnih srednjih šolah pokažejo še vedno učencu brez pardona vrata, ako ne more plačati šolnine!

¹⁾ Kakor se nam iz verodostojnega vira poroča, je naučno ministrstvo samo zaukazalo, da se razprava o Ivanu Kacijanarju izpusti, češ, da se proti njej od več strani ugovarja!

Ured.

Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain. Herausgegeben von Ludwig Schiviz von Schivizhoffen in Görz. Görz 1905. Druk der „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček in Görz. Selbstverlag des Verfassers. Cena ?. Knjiga obsega, kakor pravi že naslov, vse izpiske iz matrik, tičočih se kranjskega plemstva. Leta 1904. je izšla pri istem založništvu podobna knjiga za Goriško. Zgodovinarjem bosta služili obe knjigi kot dober pripomoček, ker jim za raznimi podatki ne bo treba zdaj več iztikati po matrikah.

A. Textor: Beg Mirko. Rieka 1904. Riečka dionička tiskara. Cena 1 K. Ocenno te povesti prinesemo pozneje.

Adela Milčinovič: Ivka. To je zbirka novel in črtic, ki jih je znana pisateljica hrvatska združila v 185 strani obsegajočo knjižico. Knjižica se dobiva pri pisateljici v Zagrebu, Kačićeva ul. 9. I. Cena 2 K, po pošti 10 h več. Kdor naroči pet izvodov, dobi enega povrhu. O knjižici izpregovorimo pozneje kaj več.

Uvod do sociologie. S ohledem na česke poměry sepsal Emanuel Chalupný. Nákladem vlastním. V komisi knihkupectvi Hajda a Tuček. V Praze 1905. Od tega dela, o katerem prilično še kaj več izpregovorimo, sta izšla dva zvezka. Prvi stane 2 K 80 h, drugi 4 K.

Med revijami

„Piščalka za abstinate, pince in pijance.“ Mesečnik, posvečen protialkoholnemu gibanju na Slovenskem. Urejuje Leop. Lenard. Uredništvo in upravnništvo na Jagnjenici, pošta Radeče pri Zidanem mostu. Naročnina do novega leta 2 K. — List ima dober namen in je z ozirom na znano okolnost, da naše ljudstvo le preveč popiva, gotovo potreben. Želimo, da bi dosegel, kar namerava! List hoče gojiti tudi leposlovje. Začel je objavljati prevod znamenite povesti „Zemlja“ maloruske pisateljice Olge Kobilanjske. Razen tega bo prinašal list v posebni prilogi prevode izbranih lirčnih pesmi velikega Lermontova. Za malo naročnino nenavadno mnogo!

„Slavlanski Izvestija“ prinašajo v 5. in 6. zvezku nadaljevanje izborna pisane članka dr. Ivana Prijatelja: „Slovenci i ih literatura“. Gospod pisatelj se bavi v tem nadaljevanju s Prešernom in njegovo dobo. V oddelku „Iz slavjanskih svetov“ pa se nahaja prevod Aškerčeve balade „Stranica iz lětopisi Jurjeva monastyra“ („List iz kronike Zajčke“), ki ga je preskrbel Sergej Stein.

„Österreichische Rundschau“, ki jo izdajata dr. Alfred baron Berger in dr. Karl Glossy, se rada ozira tudi na nas Slovence. Nedavno je prinesla, kakor smo že omenili, prevod Cankarjeve črtice „Budalo Martinec“, ki jo pričujemo v tej številki „Zvonovi“, a v sešitku z dne 6. julija gori omenjene revije smo čitali z markantnimi, lapidarnimi potezami očrtani pregled slovenskega slovstva od njega početka do današnjega dne, ki ga je napisal g. dr. Iv. Prijatelj. Kakor čujemo, pričbici „Österreichische Rundschau“ tudi Cankarjevo biografijo, katero napiše na prošnjo uredništva pisatelj sam. Naj bi naši pisatelji pridno sodelovali pri tem listu, katerega namen je, vestno zabeleževati vse kulturne pojave pri raznih avstrijskih narodih, da bi se tem preje razpršili oni predsodki, ki jih imajo zlasti Nemci o nas Slovencih.

Splošni pregled

† **Janez Trdina.** Dne 14. julija je umrl v Novem mestu profesor Janez Trdina, star 75 let. Dasi je torej dosegel rajni Trdina visoko starost in je baje že dalje časa bolehal, nam je došla vest o njegovi smrti vendar povsem nepričakovano. S čudovito mirno roko je pisal Trdina še zadnje čase, in kdor je videl njegove goste vrste s tistimi drobnimi, a vendar razločnimi črkami, si ni mogel misliti, da bi izvila še tako kmalu smrt pero tej sigurni roki.

Čudno! Skoro pozabljen je že bil, kajti leta in leta je živel tiho tam doli med svojimi dragimi Dolenjci, ne da bi se bil kdo zmenil zanj, a ko smo se ga zopet spomnili, ko smo začeli zopet pisati o njem, se je ločil od nas! Kakor bi mu ne prijalo vse ono slavje, ki ga je bil deležen ob svoji petinsedemdesetletnici! No, vsekakor bi bil zaslužil vso tisto čast in priznanje že mnogo prej! Morda bi tudi na njegovo petinsedemdesetletnico nihče ne bil mislil, če bi ne bil dal sam znamenja, da še živi. „Ljubljanski Zvon“ si šteje v nemalo zaslugo, da je Trdina po njegovi inicijativi prijel še enkrat za pero. Bil je rajnik sploh goreč prijatelj našega lista, dokaz za to so razna njegova pisma, zlasti pa dejstvo, da mu je naklonil prekrasno zapuščino, prepustivši nam svojo avtobiografijo, ki obsega 16 lastnoročno pisanih pisem.

Umrli Janez Trdina je bil kremenit značaj, velik rodoljub, odločen svobodnjak in pisatelj, kakršnih je malo rodila slovenska zemlja. Najbolj čudno je pri njem to, da se je on, rojen Gorenjec, znal tako poglobiti v dušo Dolenjca, znal tako prilastiti si način njegovega mišljenja, čuvstvovanja in izražanja. V vseh njegovih spisih ni nič gorenjskega, ne jezik, ne vsebina! O tej karakteristični potezi v njegovih delih bi se dala napisati cela študija!

Bodi blagemu možu lahka slovenska zemlja, ki jo je v življenju tako goreče ljubil!

Ferijalno društvo „Prosveta“, katerega plodonosno, od lepih idej proširjeno delovanje že dalje časa opazujemo z odkritosrčnim zadovoljstvom, je priredilo ob veliki Prešernovi veselici v Mestnem domu predavanje o Prešernu, ki je nudilo udeležnikom mnogo izrednega užitka. Govoril je o Prešernu gosp. cand. phil. Pavel Grošelj. Z markantnimi potezami nam je naslikal Prešernovo zunanje in notranje življenje, očrtal nam njegovo dobo in razmere, v katerih je živel, dokazal veliko vrednost njegovih poezij ter označil pomen njegov za nas Slovence. Govorniku je bil z ozirom na tuje goste, ki so bili potrebni počitka, čas kratko odmerjen, zato se je omejil na najpotrebnejše, in vendar ni bilo v njegovem predavanju nobene vrzeli; podal nam je polno novega, dozda neznane iz Prešernovega življenja. Pač so nemara njegove besede tudi skelele, a skelele so samo tam, kjer ne ljubijo resnice, ne ljubijo tudi Prešerna — dasi jih je zadnje dandanes sram priznati. Kot komentar so služile predavanju mnoge lepe skioptiške slike, katerih zadnja (Prešernov spomenik) je jako primerno opozorila na sledečo veliko veselico ter vzbudila nepopisno navdušenje. „Prosveta“ je lahko ponosna na to svojo prireditev!

Velika Prešernova veselica, ki se je na korist fondu za Prešernov spomenik vršila dne 16. julija v ljubljanski „Zvezdi“, je v moralnem in gmotnem oziru prekrasno uspela. Največja zasluga za ta uspeh gre narodnim damam ljubljanskim, ki so pod energičnim in spretnim vodstvom gospe Franje dr. Tavčarjeve in

gospe županje Milice Hribarjeve zastavile vse svoje sile, da so dosegle oni namen, ki ga je imela veselica. Poseben sijaj je zadobila vsa prirediteljstva po dejstvu, da se je udeležilo veselice tudi več odličnih Srbov in Hrvatov, med zadnjimi znameniti romanopisec gosp. Šandor Gjalski. Nad vse veselo je bilo v noči od 16. na 17. julija življenje v ljubljanski „Zvezdi“; osrečevalo nas je navdušenje, ki smo ga opazovali vsepovsod, z lepimi upi nas je navdajala narodna zavednost, ki je napotila tako obile množice ta večer na kraj, kjer se je proslavljala spomin Prešernov, veseli smo bili z veselimi — le kadar smo se spomnili moža — Prešerna, kadar smo se spomnili sovraštva, ki je bilo plačilo njegovi veliki ljubezni, nam je postalo nekako grenko pri srcu, in pri taki priliki smo si želeli, da bi se Slovenci navadili že za življenja čislati svoje velike može! Kajti končno: Kaj pomaga Prešernu lep spomenik? Veselili se bomo samo mi, ki mu ga postavimo!

Prešernove razglednice. Med raznimi razglednicami, ki so se izdale ob veliki Prešernovi veselici in ki se bolj ali manj nanašajo na našega pesnika, je ena, ki zasluži, da je omenimo tudi v leposlovnem listu. Narisal jo je znani mladi umetnik M. Gaspari, ki je pri tej priliki iznova pokazal svoj fini okus in velike umetniške zmožnosti. Slika nam predočuje slovensko dekle v narodni noši, ko vtika našemu pesniku dehteč nagelj v gumbnico. Svedoki, ki so pesnika še poznali, trdijo, da je njegov obraz na sliki dobro zadet. V ozadju se dviga hrib, ki spominja na Šmarno goro. A nekaj posebnega je okvir okrog te slike! Sestavljen je iz štirinajstih src, katerih vsako obsega po eno vrstico iz magistrala k Prešernovemu sonetnemu vencu. Lepše si umetnik stvari ni mogel zamisliti! Razglednice se dobivajo pri založniku g. J. N. Sadnikarju v Kamniku.

Vseslovenski legitimacijski listek. Društvo svobodnomiselnih slovenskih akademikov „Sava“ je založilo v prid „Družbe sv. Cirila in Metoda“ s finim okusom izdelan legitimacijski listek, ki naj bi pridno segala po njem vsa slovenska društva. Risbo je izvršil član umetniškega društva „Vesne“ gosp. Smrekar.

Varianta o Vegovi smrti. Vegov sestrič Jožef Peterka (sin Vegove sestre Marije in Jakoba Peterka) se je napotil l. 1802. po Vegovi smrti na Dunaj in tam poizvedel o Vegovi smrti sledeče: „Vega se je vsled svoje ogromne učenosti povzpela do visokih časti. L. 1802. je bil Vegov polk določen, da odmaršira z Dunaja, in Vega je dobil povelje, nakupiti za premestitev potrebnih konj. Vega je šel zato nekega dne s svojim znanecem v dunajsko okolico, da bi nabavil konj. Tega Vegovega znanca je podkupila dvanajstotica visokorojenih odličnjakov, ki so Vega strastno črtili iz zavisti, da je dosegel „kmet“ tako visoko dostojanstvo, da so ga častile učene družbe vsega sveta in da ga je cesar pobaronil. Podkupljeni znanec ga je umoril in truplo vrget v Donavo. Šele devet dni pozneje so našli Vegovo truplo v Donavi s tanko nitjo na kolec privezano.

Fridolin Kavčič.

Strossmayerjeva maska in doprsni kip. Znani hrvaški kipar Valdec name-rava uliti Strossmayerjevo masko v srebro. Ta maska naj bi krasila takozvano Strossmayerjevo sobo, ki jo prirede v akademični palači v Zagrebu. Da mu bo možno izvršiti ta namen, se je odločil napraviti več reprodukcij mrtvaške maske velikega biskupa v sadri ter njegovih doprsnih kipov. Cena maski ali kipu znaša 50 K. Naročila je pošiljati do 15. avgusta t. l. na naslov: R. Valdec, Zagreb, Prilaz 23 a. Naj bi bilo tudi med Slovenci dosti pospešiteljev tega podjetja.